

НВ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ալյսուա

АНБАН

К. А Г Р Б А, П. А З Ы Н Б А

АНБАН

НВ 1024

ագրիմ յանձնական գույքը պահպանվելու մեջ,
ամսներ պահպանվելու մեջ,

ԱԲՋԱԲՈ

(Ապշառության ընթացք)

Агрба Константин Владимирович,
Адзинба Павел Хаджаратович

БУКВАРЬ

(на абхазском языке)

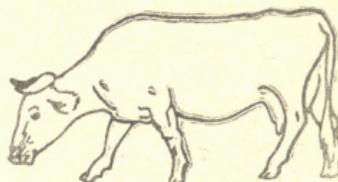
a A

A-a-a

A.a.a

A.

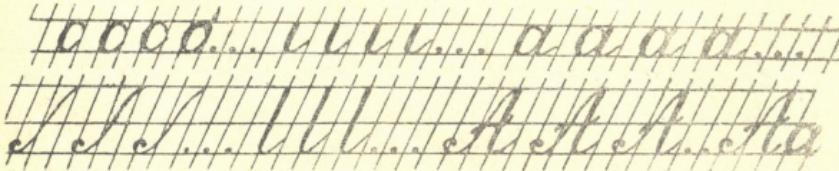
A.a

A.a.a

A.a

иИ

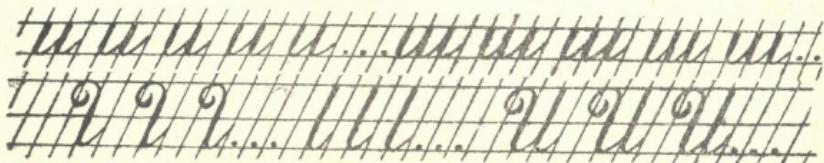
и-и-и!

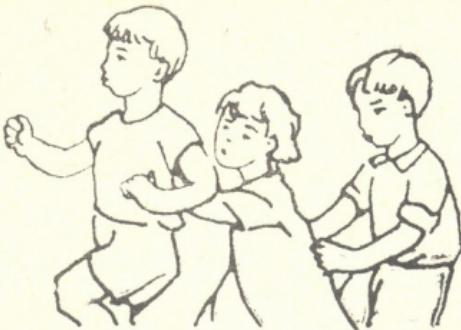
ааи! ааи!

аи.aa

y y

A y a a

y a a i

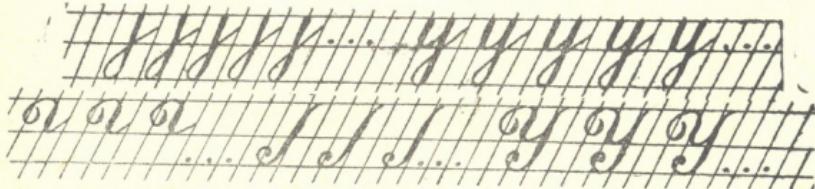

Aya.a

Aya..a.a

И-у-а. И-уа.

н Н

ан

Нан

Нан.

Нина, аа нан.

Нан, аа Нина.

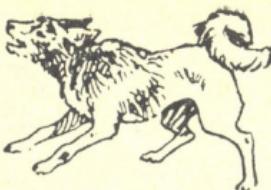
Нина

а-и-у-н

Ayaa аауан.

Анна. Нин. Нан.

Л Л

ала

ал	ан	лан
ала	нан	иан

Нина, аа алá.

Аа, Нина лан.

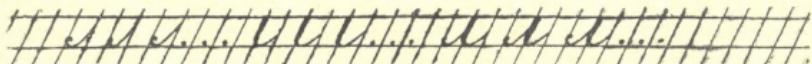
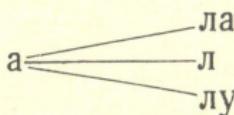
Аа, Йуа иан.

Ан. Нан. Уан. Лан.

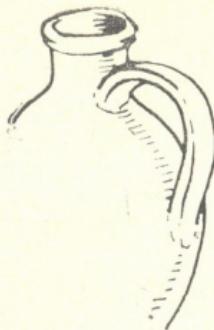
Йуа

ај

M M

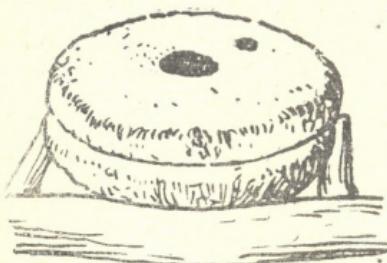
амаа

амаа
аимаа

амал
ами

Маанаа
Мина

Аа амаа. Амаа аман.

алу

Ámaan aimaă iman.
Ámaan alu iman.
— Ámaan alu imami?
— Aai!

ам...

ай...

Ma...

Mi...

Ma-na-na, aa a-maa,

c C

ayaca

ayaca
асал
асас

Myca
Mcac
Сима

амса
аласа
асаан

Myca иуаса.

— Myca иуаса аама?

— Ааи! Myca иуаса мааи!

— Mcac асал имами?

асаан

асал

aya...

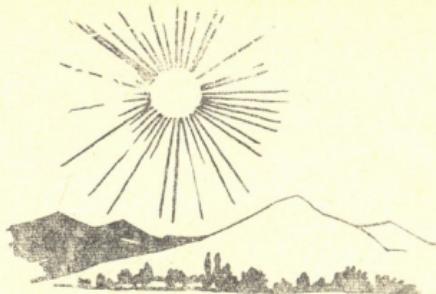
ам...

ала...

My...

C C C... Ca-aa, aa Ca-uu,

p P

амра

ар
ара
амра

араса
асар
амасар

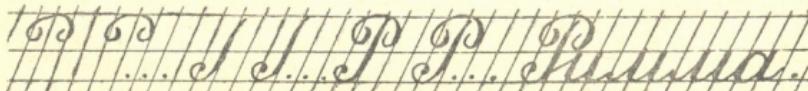
арас
арма
алра

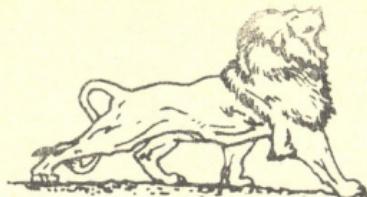
апа

сара	иара
уара	лара

а-и-у-ն-լ-մ-ս-ը

ы Ы

алым

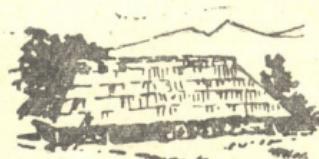
асы
асыс
аимсы

алым
алыра
ананыра

Мамсыр
аламыс
аисыр

Мамсыри Раси-
ми {аус руан. Амал
рыман.

Арсана аус иу-
ам. Амал имам.
Арсана аус иур,
амал иаурын.

ананыра

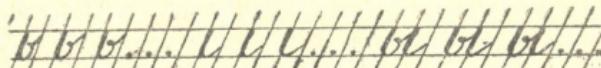

амаамын

Асаан араса анын.

Амаамын арасара илан.

Асаси аламыси.

x X

ахамы

ахы
аиха
ахан

амхы
амаха
амаахыр

Ахра
Алхас
Лыхны

Алхас Лыхны арха
амхы иман. Уи уа аус
иуан, амхы ааирых'уан.

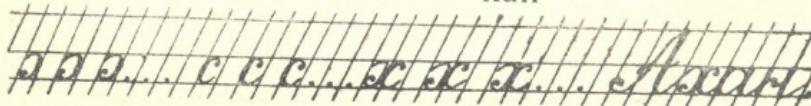
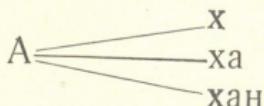
Алхас, а́ха ылхны
уааи!

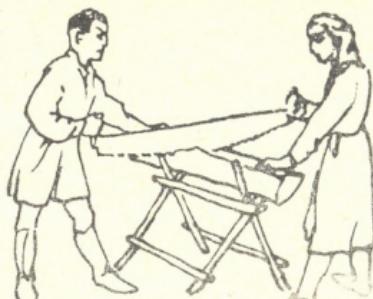
ахы

Алхас, аа аиха!

Амаахыр хаан. Ахамы ласын.
Амаха асаан ианын.

ХъХъ

ахъархъ

áхъа

асахъа

ахъы

алахъ

архъына

ахъи

Хъмур

Хъима

ахъархъ

Мсаси Алхаси ахъархъ иахон.

Ахъа уасхыр рх'ун. Хъмур асахъа ссир лыман. Уа архъына асахъа анын.

Ахъына хаам.

Ахъа хаан.

Арахъ—анахъ.

Арахъ—уахъ.

архъына

ху Xу

аraphу

ахуу
амахуу
амахуар

ахул
ахуда
áхура

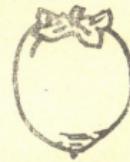
Анхуá
ахурма
ахусхуа

Алхасраа ахурма ры-
ман. Ахурма хаан.

Асаан ахул анын, ахус-
хуа анын. Хьмур Алхас-
раа рху рхианы илыман.
Аныхула, аraphу анаай,
Алхас рху ирхиахъан.
Алхас Анхуá анхара иман.

ахул

ахурма

х . . . . . ахы
хъ. . . . . ахы
ху. . . . . ахуу

ху ху ху ахул
ху ху ху ху ахурма
ху ху ху ху ахуу

Г Г

Гагра

ága
ágaga
agára

ахуага
асыга
аныга

Гагра
амагана
Гал

агáра

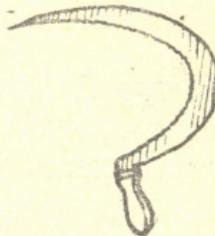
Гагра харам

Ауаа сасра áга иаауан. Гагра ахуагы ахан гылан. Уахынла аангылара уахъ иаауан. Хурхумал Хусин Гагра анхара иман.

Агáра—агага

Áхра — áрха

Ахъы — ахуы

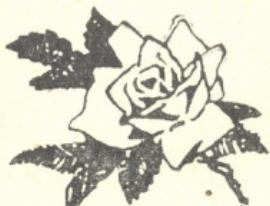
амагана

Гага, Гаг-на харам.

гь Гь

ауаргъала

агыл

агъама
амгъал

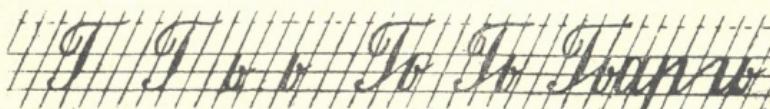
алагъан
ауаргъала
Сагъаса

Гъаргъи Алхаси амхы иалан, аус руан.

— Сагъаса, умагана уманы уааи! Ами архра уалага!

— Хъмур, Алхасраа рху рхиа, нас амхаху га!
Амгъали ахули асаан ианын. Амгъали ахули ргъама хаан.

Хъыма ауаргъала лыман, Мамсыр имам.
Мамсыр, аа Хъыма луаргъала. Уаан, угъала!

гү Гү

агуарә

агуы
агур
агугум

агула
агургул
амагу

Гума
Аргунаа
Гулиаа

Алиас игуара ааигуара игылан ара, ал, ахурма. Уи инхара уахылахысуа, Гума ыиасуан. Ихахы нааран, расаран. Алиас Аргунааи Гулиааи гулас иман.

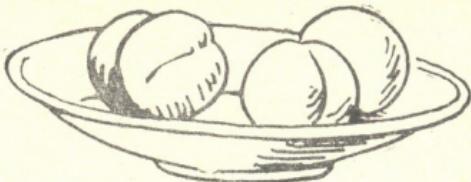
амагу

Мамсыр, агуум аага!
Мас, умагу хама? Хъмур агур лымами?

гү гү гү агуул
гү гү гү Гума, Гулиа

т Т

атама

аты
атса
алтар

атама
атата
аматра

Мыта
Титу
Тата

аматра

Алхаси Мамсыри
аиха, ахъархъ рыманы
ахъара илалт.
Амасар рхын, амхахъы ирыманы иааит.

— Алхас, уара амасар арс, сара ахъархъ схып.

аты

Алхас амасар аирсит.
Мамсыр ахъархъ ихит.
Атама татан, ихаан.

Мамсыр ахъархъ ихит!

Т Т

аутра

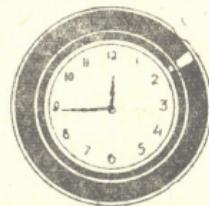
асаат
амат
ауанта

аатын
атырас
аутратых

Танас
Мурат
Уартан

Танаси Мурати аутра рыман. Урт рутра ахул, ахусхуа тәгылан. Җагалара ааит. Иахъа урт рутра италт. Танас ахул хих'уан, Мурат — ахусхуа.

асаат

Алыхута ахрыху анын. Тинаң, алыхута ахрыху аных, асыс иаң.

Алыхута, асаат, ахрыху

о О

Алимон аتاара

алом	Омар
алимон	Отар

Омар иутра алимон ҭаылан
Тагалара анааи, Омар илимон
иңааит.

— Отар, арахъ уааи! Уаргы
алимон атаара уалага!

Омар игула Отаргы алимон
иңааит.

Алимон Аԥсны ианаалоит.

Аԥсны тагалара анааиуа,
алимон атаара иалагоит.

аолыр

Омар. Омар.

e E

Еснат

Есма

Есмеи Еснати Ҭхына сасра иааит. Уа
Мытей Тамели рыниеит.

— Тамел, уара Муратраа ахынхо унеи-
хъоума?

— Аа! Снейхъеит. Муратраа! Ҭхына
арха инхoit.

Тамели, Есмеи, Еснати еиманы Муратраа
рахъ сасра инеит. Мурат урт рху ирхиеит.

Е Е Е Е Е Е Е Е Е Е

33

Амзара

амза
азарза
Амзарá

ахыз
ахыза
азага

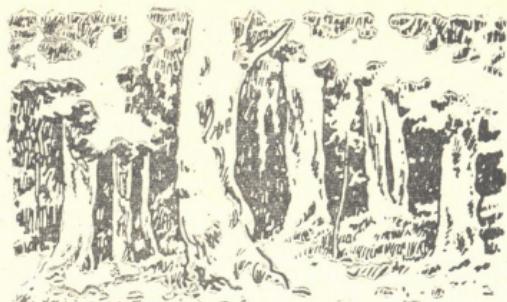
Аазиз
Уазамат
Зиза

Амзара иаха еизаран. Аизара ианалга, амза гылахъан. Аныхула, Аазизи Уазамати Заабетраа ракъ инеит. Заабет иан урт рху лырхиенит.

Зизагы Зосимгы Амзарá иааит. Урт амза асахъа тырхит.

Зиса аус шүйт.

б Б

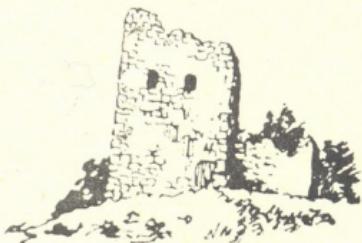

абна

аб	абз
абна	абаа
абга	Абаатা

абга

абаá

Беслани Батали бнала иаауан. Урт абга рбейт. Абга ауяа анаба, еиханы абна иасит.

Беслани Батали абга еихсыр ртакхеит, аха ахысха рнам-тейт.

Амзара азаангуара абаа гылан.

Абаатা Аграа ихойт, Блабаа ихойт.

Ба сарынч, па да та.

п П

Ампыл асра

анапы

ампыл

асапат

асапын

апырпыл

апарпантада

Пата

ауапа

Пахуала

Пата, Пахуала, Мыта арха нааит
мпыласра.

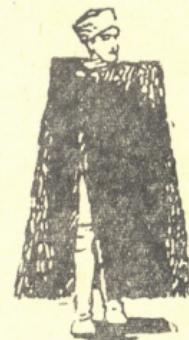
Алхасраа арха еизахъан. Аазиз
ампыл нахъасуаз ибент. Йаргы
ампыл асра итакхеит. Пахуалараа
ампыл нахъасуаз аиааира ргейт.

Апырпыл утраңыхыуп.

Аутра напы ағыумырхар, ибзиа-
хойт.

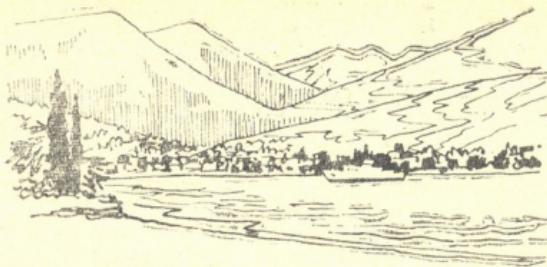
апырпыл

ауапа

Пата амбыл асра.

Ҙ ҙ

АҙСНЫ

аҙá

аҙта

аҙан

аагъын

аѓра

ахтаръа

Гҙемба

Аҙсны

Хыпъста

аҙра

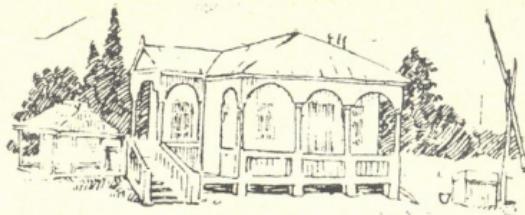

ахтаръа

Аҙсны аҙсабара ссируп, угу-уپсы иузалх'ум. Амра хаауп. Аҙсны есыңхынра ауаа сасра изазааеит. Аҙсуаагын урт гуахуарыла ирпүлоит. Аҙсны зны избаз еснагъ аара ргудаъхойт. Аҙсны иналс-аалсны игуарталоит, аҙсуа театр ахъгы инеилоит.

ѠѠ

аѡны

аѡы

аѡны

аѡар

амѡа

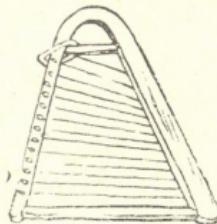
алѡа

ахѡа

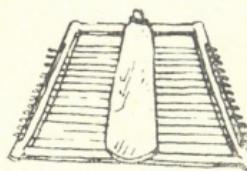
абѡа

абаѡ

аѡыза

аѡымса

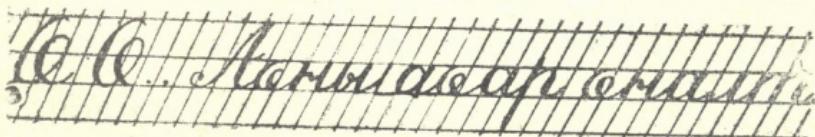

ахымса

Раста Аимара аѡны бзия изгылан. Уи ѡбаны еихагылан. Ари аѡны рапхъя уахынығнало, исасааиртән, ибзианы ирхиан.

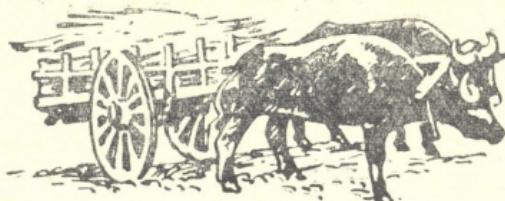
Раста игуара итагылан: ал, ахурма, абиа, атама. Аѡны архъя игылан арса.

Раста анхара злаз уаѡын. Аѡызареи ауафреи илан.

дД

ауардын

адá

адыд

ауардын

адауар

амардуан

áмарда

Даур

Дамеи

Дал

Дал ататын зауад гылоуп. Дамеи уа аус иуеит. Дамеи
Дал дынхоит. Зны Дамеи ифыза Даур дизаит.

Даури Дамеии даара бзия еибабоит.

Дамеи ифыза азауд иирбейт. Даур азауд игуапъхеит.

т о р о . . . т у т т . . . т у т т . . .
т т т . . . т т т . . . т т т . . . т т т . . .
Д Д Д . . . Д Д Д . . . Д а у р . . .

Ш Ш

Амшын аталара

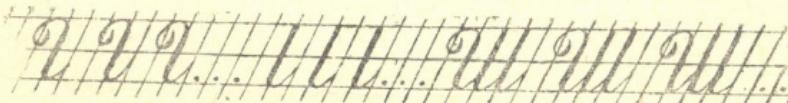
аш	ахш	Шарат
ашыла	араш	Шабат
ашта	ашша	Ешыра

Пұхынран. Амш даара ишоуран.
Шабати Шарати Ешыра амшын
талара иааит. Амшын иңалт, нас
мұылласра аштахъ инеит. Ашта ам-
шын иазааигуоуп. Уи ашта шта
дууп.

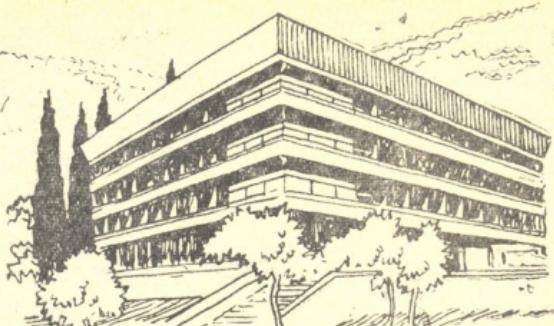
Ешыра даара дғыл бзиоуп, апш,
ататын анаалоит.

Пәемба ашыла
лхууеит.

шь Шь

Аქცშართა ფны

ашья

ашьта

ашъал

ашъапы

ашъабста

аашъышь

Шьмат

Рашьыт

Шьрын

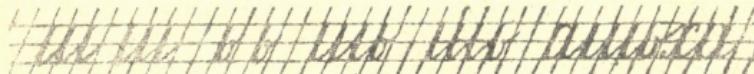
Зны Шьрыни Шьмати Гагра წეშьара
иааит. Аქცშართა ფны амшын ааигуара
игылан. Шьмати Шьрыни уа რყესი რშьон.
Урт ესымша амшын италон. Зынгбы ашхა
ихалан ирбейт. Гагра ашъхеи амшыни еи-
заигуоуп.

амашьына

Гагра წეშьара иааяа иргуაპხоит.

Шьмати Шьрыни Гагра ибзианы რყესი რშьеит.

шә Шә

Амшә

ашә	агуашә	Шәарах
ашәа	аигушә	Рашәтән
ашәт	ашәыр	Шьмат

ашъабста

Шәарахи Шьмати ашъха ашәарах ахъамаз рдыруан.

Шәарах ашәарах ашъта ибент.

Ашәарах ашъта дынхылазар, абар амшә!

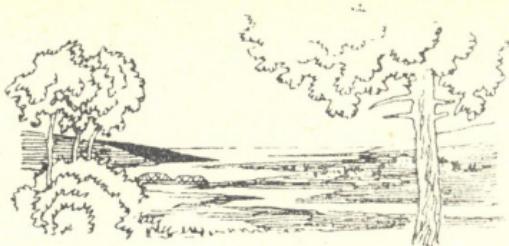
Шәарах амшә деихсын ишьит. Амшә иишыйз даара идуун.

Шәарах ифыза Шьматгы ашъабста ишьит. Ашъабста иишыйз атып әхъ иааигеит.

Айсны ашъха ашәарах бзианы иамоуп.

шә шә... Ашия... Ашия...

33

Аалзга

азы	айрыз	Заз
азын	арымз	Аалзга
азаза	азаз	Лзаа

Лзаа

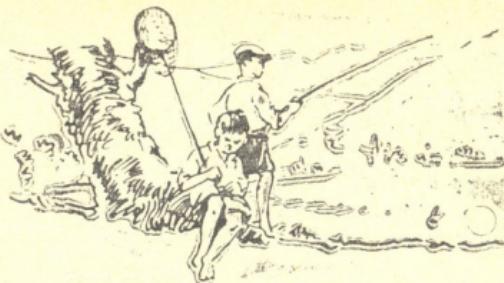
айрыз

Азынра ыиасит. Асы ытит. Асырз леит. Аалзга азы дүхент. Аалзга шыха зиасуп, ихышәашөоуп, аңсыз тоуп.

Бзыпъ азиас Аалзга ааста идууп. Уигы шыха зиасуп, ихышәашөоуп. Бзыпъ Лзаа ааигуара амшын иалалоит.

Уаа, да азыс.

K K

аката

акаба

акасы

акама

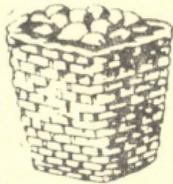
акакан

акалат

Кадыр

Камыгу

Камшышъ

акалат

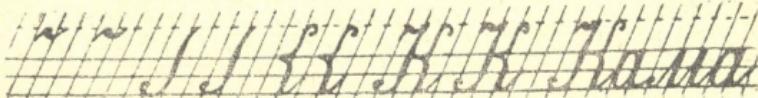
акамбашь

Апсызкра

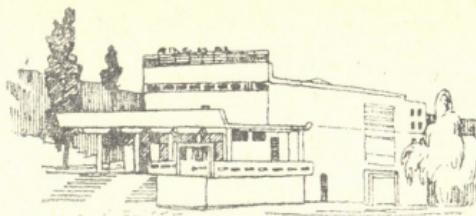
Пұхны мшик азы Кадыри Қамшышың қызықра Хылдағына иааит. Қамшышъ аката иман. Қадыргың қызықыгак икүн.

Қамшышың Қамыгуи катала хулаанза апсыз рк'уан. Ахулғаз қызыз еидарак рымса ағыны иааит. Ран Қакашъ даара лгу иаахуеит апсыз ахылзааргаз.

Ашхазы итоу апсыз ағыма хаауп.

КъКъ

акыр
акыба
акъараху

апълакъ
акъакъа
акъатеи

Къасоу
Къамсыс
Къалашэыр

Къасоуи Какашьеи акино ахъ ицент

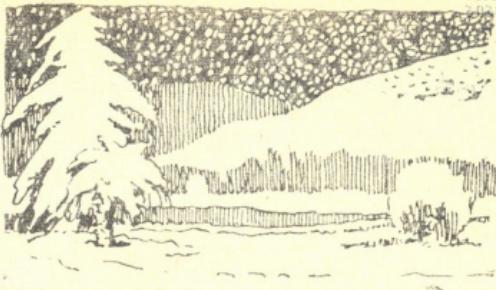
Къасоуи Какашьеи акинотеатр «Апъсны» инеит. Урт уа акиносахъя иахуапъшит. Асахъя ирбаз даара иргуапъхеит.

Акино ианалга, рфыза Къамсыс дрыниеит. Къамсыс Къасоуи Какашьеи афнынза инаскъеигеит.

Акинотеатр «Апъсны» Басла азиас ааигуара игылоуп. Ара Басла амшын иалалоит. Амшын иалалоит азиас Къалашэргъы. Къалашэыри Баслеи еизааигуоуп.

Къ и в... Къ и в Къ...
Къ С... Къ... Къолда даит

куКу

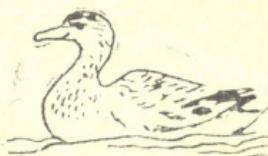
акуты
акуата
акуапеи

акуадыр
амакуан
акуакуар

Кутол
Кудры
Куатат

акуты

акуата

Куатати Бакуреи

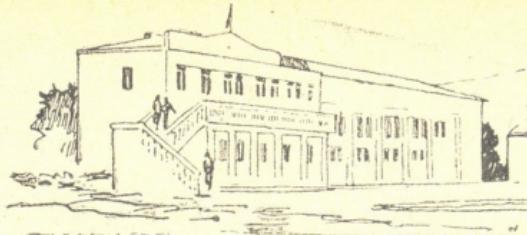
Зынран. Асы шкуакуаза ишътан. Куатати Қадыри асы илаланы ихумаруан. Урт асы дыркүмпүлүан.

Бакура акутытра ирхиенит. Иан Куакуала акуты налган италкит. Куакуала лгуагушы лкуатеи ртып ахь инеихъан. Куатати Қадыри рызхара асы илахумарт.

Асы шкуакуоуп, иңшзоуп, аха ауафы дабылуетит.

ку ку акуты, акуата
акуадыр Куатат, Кудры

КК

акыта
аклыб
акабла

акашь
акалмышь
акалпәд

Қарбеи
Қарт
Мканба

Хылкан
акалпәд ләонит.

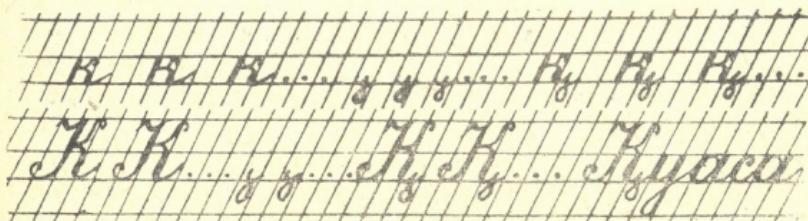
Ақыта Кутол

Қарбеи Мканба Кутол ақытан ашкол далгейт. Кутол қыта дууп, ишшоуп, икаршәроуп. Ашэйр аналоит.

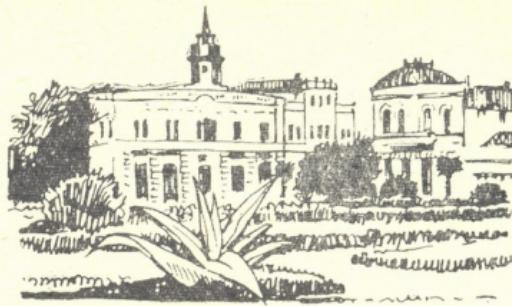
Қарбеи иқытан ашкол даналга, Қарт аинститут дталеит.

Аңхынра ақытах даалоит, иандуи иабдуи рахъ. Үи урт бзия ибоит, дырыхылаңшүеит. Даргыы ида уаф дрымам.

Қарбеи ианду Хылкан ақалпәд изылпъеит. Иабду Мсоуст ақабла изиаазеит.

Қ Қ

акъала

акалакъ

акъаад

акырымът

аскъала

акъарста

Къаазым

Къаамын

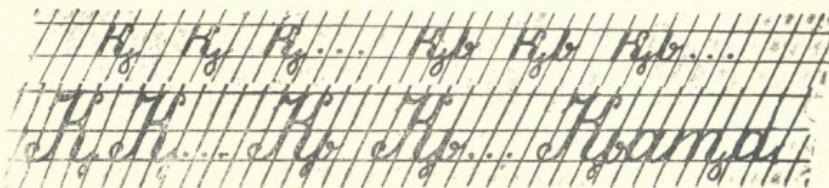
зкъы

Ақалақ Гудоута

Къаазыми Къаамыни Гудоута иааит. Ақырымът ртахын.
 Ақырымът зауад ахъ инеит. Иртахыз ақырымът алархит.
 Рқырымът машынала иргеит.

Гудоута калақ ұшшоуп. Амшын ихықугылоуп. Гудоута
 зынгъы өхынгъы амра хааза ипхойт.

Гудоута өсшьартта тыңуп.

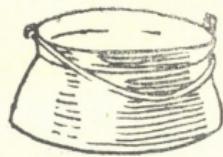

қу Қу

акуá	Кута
акуны	Куаблыху
акуаб	Куаста

Қуаблыхуи Қүтей

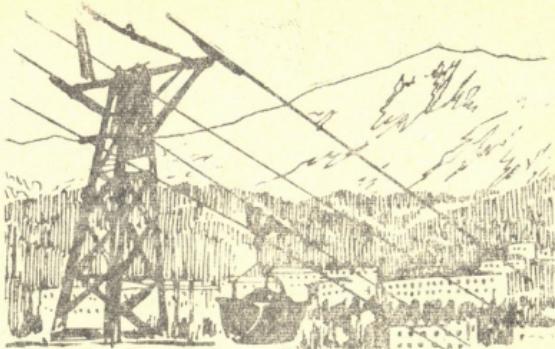
Аапъынран. Қуаблыхуи Қүтей реихақуа ааштырыхын, амхахы усурға инеит. Пұытрак ашътахъ амш шәшьит, апътақуа аахылт. Акуоура иалагеит.

Қуаблыхураа акуаршыры рыхъзент. Азкуа къасо амфакуа ирнылт. Қуаблыхуи Қүтей еикубааза рығонкуа рахъ иааит.

Апъсны лассы-лассы акуа ауеит. Апъхынра ианаамтоу акуа аур, ашәйркүеи амхкуеи бзиахоит.

Түбінде акуа, акуаб
Түбінде Қуаблыху

k K

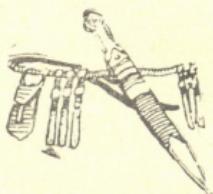
ақама
амақа
акарма

ақыз
ақаркы
ақабак

Караман
Елқан
Торқан

ақыз

ақамеи амақеи

Ақармара

Караман Ақармара дықоуп. Уи ашахтақны аус иуеит.
Караман даара дқаза бзиоуп. Ихызы хара инағхъеит.

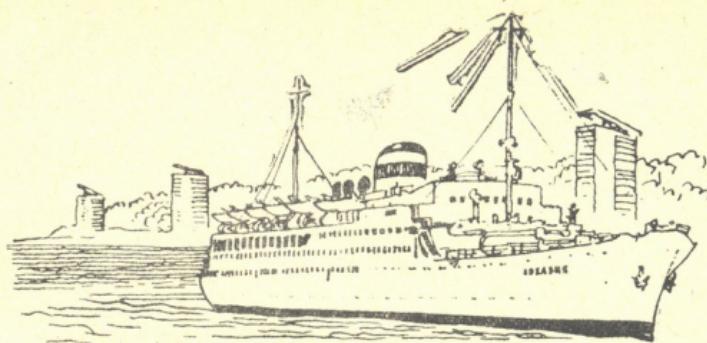
Зны Караман ибаразы иаб Қастеи Ақармара дааит. Уи
Караман даара игу иаҳуеит.

Қастеи иаб днага-ааганы Ақармара иирбейт. Ашахта
дтеигалт.

Караман иаб араӡны қамеи амақеи изааихуеит.

Ж.Ж. Нарасанов дааит,

ББ

аба
абба
аббаб

абба
абаңыр
амабра

амб
аңш
Кындың

аббаб

Абба

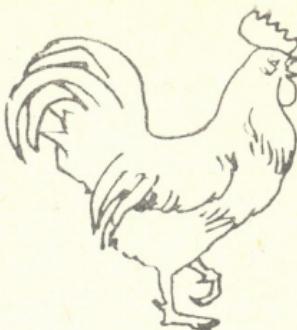
Амзара таңшьарта қалақъ
пүзә дыргылент. Арақа шәшүүкү-
са ирыкулоу аңсакуа гылоуп. Урт
ирялагылоуп ағнейхагыла дукуа.

Амзара түшшьара ўбала ауаа
ааует. Амзара аскъала абба ду-
куагы аадгылоит.

Иахъа абба «Аңсны» Амзара
иаант. Ари абба каңданс дамоуп
Қастеи. Қастеи ихъз бзиоуп.
Уи анхәфы дипъоуп. Қастеи иаб
Кындың дынхонит.

Мұда дұ айт.

БЬ БЬ

арба́й	арбя́а
аббаб	абба
аббы	аббатама

Арба́й

Арба́й анықарқар, ала ашра иалагеит.

— Икализеи, нан, Җорқан, ала зыршуазеи? Машэырк камлазаант.

— Икализеи, ала акы абазар акухап, ишуеит.

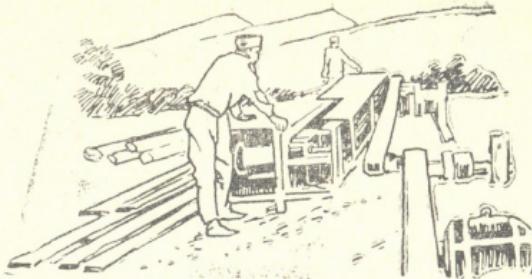
Төрқан ишәақь аашытын, ала ахышуаз днеизар, абар, аба!

Абга арба́й абба нтарс икны абнахъ иаманы ифит.

Аха абга Җорқан данаба, арба́й аунаштын, хыла абна иасит.

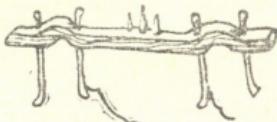
Бъ Бъ Бъ... Страна жулы

Бу Бу

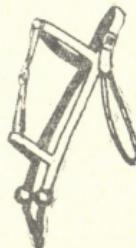

аңу
абұы

арбаң
аңура

аубу

аңурғ

Аңухырта

Бзыпта аңухырта зауад гылоуп. Иахъя Бырдыбыи Елқани алғеста ақырыстақуа тырган, аңухыртах иааргейт ирхразы.

— Бырдыбы, уара азауад ахъ уненины абы хы! Сара ауардын еикүршәаны иаазгап.

Ауардын аубу аман, аха аубу бъатамак амамызд. Елқан бъатамак ипъшаан, аубу иеитейт. Нас уардынла азауад ахъ дааит. Абы ирхыз уардынла иргейт.

Джака ұдала қадам.

ЦЦ

а́ца
ацыца
абыца

арыц
аббыыц
амца

Царбеи
Цымбца
Цица

Ацá

— Царбеи, ацá ургылар утахуума?

— Аа! Сара ацá сырғылар стахыуп.

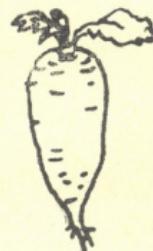
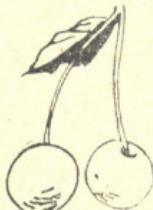
— Ацá ургылозар, быциала ишши!

Быциала ишшу ацá бзиоуп, избан акузар уи бубуахоит, настыры апъш апъша алашәшшөйт. Уи апъш арфоит.

Ацыца ацá алабура иқун.

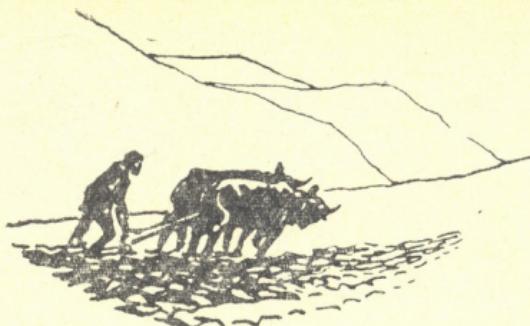
Ацыца цамызд, ацыца хаан.

Аца ашамызд, аца хаан.

ацыца

Цә Цә

ацэ
ацәарта
амацәаз

азыцәа
атаацәа
ацәашы

Цәышба
Цәеиба
Кацәба

азыцәа

Ацәаңуағ

Аапъынра анааи, анхацәа зегы ахара иалагент. Амхкуа хырқыан, идрыцқьеит. Иахъа амш бзиан, ацәаңуара иаамтан. Цымц Шъааиб имхы дынталан, ацәаңуара далағент.

Шъааиб ахара бзия ибон. Уи ацәүбү замана иман. Цәаңуагала еснагь деикүшән. Иара есышыкса иказна апъш аайрых'ун.

Шъааиб итаацәа дууп. Уи имоуп хөкк апъацәен пышырык азбабцәен. Дара зегы ашкол итоуп.

«...Алтын ау, аул.»

Т Т

ацла	апаңца	Рита
атаа	апынта	Хықур
атыс	атыбра	Алтыку

Рита

Хытқури Алтыкуи Москва атара ртонт. Урт иацы рөзіздә рыманы Аңснықа иаант.

Хытқури Алтыкуи рөзіздә рыман машынала Ритқаға ицент.

Бзыпта нахыс Ританза иғагоу амға даараذا иңшзоуп, абаҳуқуа иргулсны ицоит. Анахь-арахъ иубартоуп ағхаа дукуа, ашыра, аңсатлакуа, ашетлакуа.

Рита азиа ашыха дукуа иргүтілакыуп. Рита ихыланы нышыла инеи-ааиуеит ауаа. Арақа игылоуп аңсшьартта өнкуа. Аңхынра Рита абаразы ауаа аауеит, рыңсы ршьоит.

Мұса аңдауда дыбылт.

Тә'Цә

ацәа

аатәа

артәы

ацәы

ацәца

аматә

ацәған

ацәгур

ацәымб

ацәа

Ашәарыңара

Шәарах иғызыңға иманы ашъха дықан. Атың хикаарц итаххеит. Атәған илихыз ааганы иаирсуан. Иғызыңға хөйк шәарыңара иқан, имаацызт.

Ус, данынаңш, акатәара иғызыңын, ашәарыңацә шаауаз ибейт. Итәғанкуа ныштейттан, дぐрьыатә днарпүлеит.

Ашәарыңацә ббаб дук ршызыап, аидара иатдан. Урт даара иааңсаны иқан, амлагы иак'уан. Шәарах иғызыңға азы ацынхурас тәзық-тәзық акыртәи ритеит. Нас тәык азна агуатәе рзиизит, абыстагы алғатә акыллizzo инарымцеит.

Тә' Цә Тә' Цә Тә' Цә... Ашәарыңара

x X

аҳа

алаҳа

апъҳал

ахата

ахапы

ахаңыша

Махты

Хабаху

Харихан

Атахмада Ҳабаху

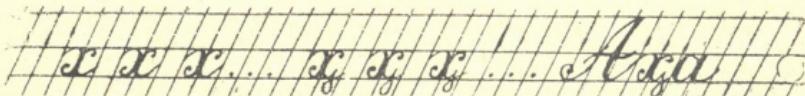
Уатҳара акытан дынхон таҳмадак, Ҳабаху зыхъзыз. Ҳабаху ашәыреихаҳара дазқазан. Үи еиҳеиҳақуаз ашәыркуа — аҳа, атәа — рацәаны игылан.

Зны Ҳабаху абна агутанды ҳак шеихеиҳауз, игула Ҳазарат даайдылт, усгы дыниастаанит:

— Даду, Ҳабаху! Есшарғы абна улоуп, аҳа, атәа еиҳау-ҳалап, акы ытщухлап, акы еитоухалап, ирзууазеи, арт зегы урхаанхарым?

— Ааи, дад! Бзиарак ианиаша, сшахаанымхаяа сарғы издирүеңт, аҳа шәара зегы ишәхымзари!

Абзиара уны азы иоутаргы, изуам.

ХәХә

аҳәа

аҳәыс

аҳәыхә

ахахә

атәахә

аҳәызба

Аҳәба

Ашәба

Хагба

Абынхәа

Аҳәы Маҳты аўста амхы иман. Уи имхы бынхәа дук азгаган. Уахык имхы дахафарц избейт.

Ишәакъ атыхәтеи иаатихын, иманы амхахы даает.

Ус, абынхәа аҳәстәа иааталт. Маҳты, апъхә дахъалатәаз, аҳәа дабомызд. Уи Маҳты иаҳь акыр инаскьеит. Маҳты дмыц-цикзакуа дқылпүшны абынхәа деңхсит. Аҳәа ахы анақушәа, иғит. Маҳты аҳәа деңтеихсын, ишьит.

Сүйіт... Сүйіт... Сүйіт...

Ч Ч

ачашә

ачыс

ачуан

ачанах

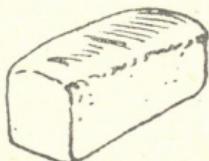
ачалт

ачабра

Чантә

Чагу

Манча

ачә

áча

Ачаи

Апъсны ачай бзианы иқалоит. Ачай рацәаны иаадрых'үеит.

Цакуа Мықу ақытан ачаиртә лымоуп. Уи ачайхыхра дазқазоуп. Мышкы 50-60 кыла ачай хылх'үеит. Цакуа лашья Чантагы мاشынала ачай хих'үеит.

Цакуа ачыс қатарағыы ибзианы илдүреит. Ачашә лзын, ачайхыхцәа ирзаалгейт. Ачашә хаан, ашә рацәаны иагулан.

Ача агамда на айт.

Ч Ч

ахчат	ақкун	Чыцын
акаңыч	аҳұчы	Камаңыч
амаңар	аңархал	Чыка

Ачандара

Чыцын Чамагуа Ачандара ақытан дынхон. Ачандара ақыта ашъха изазаигуоуп. Ақыта агута ағыш тәлакуа гылоуп.

Чыцын игуарата иахъа чаран. Атаца дааигеит. Иуа-итын-ха хүчла-дула дрыпхъеит. Апсуа чара ду иуит, ашъаңда иргылт, аишә зөгь рыла ирхиенит: абысҭа, акуац, ачысхк-куа, акачыңғы пәхеи-пәхеиуа, иарбан иқамыз!

Ачкунцәа, азбабцәа атаца дрыманы, «радеда» ҳәо, ашъаңда иаатталт. Ус, рнапы ааиниркъан, Чыцын ддыркуашеит.

ж Ж

ажа	ажыц
ажыга	абжы
ажра	абжа

Жагуа
Мажара

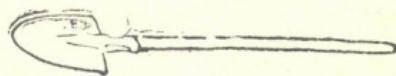
Мажара ихы камшәеит

Жагуеи Мажареи, ршәақъкуа рыхуда ихшыны, ақуара иқуланы иааниуан. Урт рлакуа ажракуа инархыпъа-аархыпъо ишнеиуаз, ажатла дук инадгылт.

абжы

Ажа иаакуршаны жыцран. Ажира аеш ғылпъан, ажа иофахынпъашалт. Улатыш ахымз0 амахукуа ирыхунон. Мажара аеш деихсит. Аеш ажа илалшәан, ажыца инылашәеит.

Мажара ихы камшәеит.

ажыга

Мажара ихы камшәеит

жъ Жъ

ажъ
ажъа
ажыира

ажъхы
ахъажъ
ашыжъ

Жъац
Жъиаа
Ажъгъери

ажъа

Тагалара аait. Атла-
куа рбыъкуа фежъхеит,
есааира икальсоит. Азын-
тәэ қапъшхеит, аманда-
ринақуа фежъхеит.

ажыира

Ажътаара

Ажъ қалеит. Ажъгъери шыжъ шаанза дғылан, атла-
дықулеит. Ажътаара далагеит. Ичкун Жъац итигон, ажъ
акалаткуа иртеиңсон. Ахулъаз Ажъгъери уардынла ажъ има-
ны ағзарахъы дааит. Ажъ аиаҳә дукуа ирынижълеит.

Цытрак ашътахъ Ажъгъери ижъ ихуеит. Ағы атихит.
Ажъгъери ағ бзия иоуит.

Мы... Жъац фежъхеит.

жә Жә

ажә
ажәа
амжәа

ажәфа
ажәфан
аяарбажә

Жәыжә
Хымжәажә
Ажәанба

Ажәанба Жәыжә

Ажбы Шарадын зны Уатқара ақыта далсны дцион. Ус, дышнеиуаз, Уатқара аусхәрта даназааигуаха, ажәлар еизаны ишықаз ибент. Иаргы, икоу збап иңәан, уахъ днеит. Уатқара еизаз рускуа ирылацәажәараны иқан, аха реизара наламгацыт. Ана-ара гүп-гүпъла еидгылан. Настхашәа амжәатла атақа гүпфык ауаа еицәажәоз дрылагылан атахмада Ажәанба Жәыжә. Жәыжә дажабжыхәағын. Уи Апсын атоурых иазкны дызхааныз ажәабжык иңәон. Ажәанба Жәыжә иажәабжъ Шарадын игү иаахуеит.

B B

авара

аваңыс

аваныза

авокзал

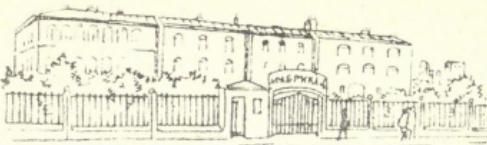
Амш бзиан. Амра хааза ипхон. Ақкунцә ампыл иасуан. Жъаң ампыл ааштыхын, имтарсны дығит. Уи дивагыланы дығуан Алхас. Жъаң амба дазааигуахарц акгыы иғмызд.

Үс, Місоуст длеивасит. Жъаң варала дкаңаит. Уи ихала дзымғылент. Ақкунцә Жъаң дааштырхит.

Исааивагылан, аҳақым иаҳы дыргеит. Аҳақым Жъаң ивара аахтны дахуапшит. Иватыс ылгуыгуны иқан, иптәзаап. Аҳақым Жъаң ивара ацәашьбарш акуиршеит. Агургыы илеитцеит. Нас ақкунцә Жъаң дрыманы ифнықа ицеит. Жъаң ихызыз иғызыцәа хъаас иқартцеит. Үйтрак аштахы Жъаң ивара бзиахеит.

Вера аваңыс дтаң.

Ф Ф

афы

афрына

афлықа

Рафида

Фрач

Фират

Афабрика

Рафида абасырта фабрикағны аус луент. Абасра даз-казоуп. Лнапқуа улаңш рыхъзом, афыр-фырхәа арахуц еих-лыршәшәонт. Рафида илывагыланы аус лыцыруеит Анти-ции Цакуен. Урт үсүса 3бабцәоуп, ааигуоуп ртара иалганы афабрикағны аусура ианалага.

Арт азбабцәа зегбы бзия енбабоит. Зны, үсшьара мшык азы, Җлоу Абрыйскыл ихаңы рбарц ицеит. Ахаңы италаны ирбейт. Уи акуша-мыкушеси ағнұтқеи даара иргуаңхеит. Ахулара ианалага, рыштыхъка иғъежыйт. Ақыҭақуа жәпакы Отап, Җлоу, Мыку, Араду ирылсны нахъцоз, афым-ца лашара качкон.

Рафида афабрика

Ҙ Ҙ

Лаң

аңыш

аңыр

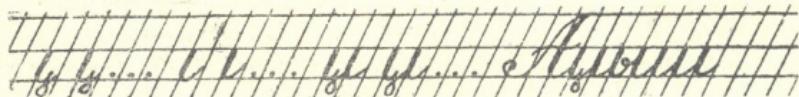

Аңыш

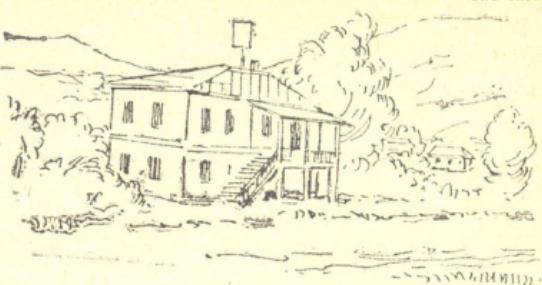
Ажыра

Лаң Абылба ахуаңа дынхоит. Иара джынуп. Ажыра бзианы идыреует. Уи аңәеихақуа, аихақуа, аигушәқуа аңыр иалхны иқантойт. Ақытан ҳатыр икууп.

Лаң анхара бзиагы имоуп. Итааңәара дууп. Уи иңа ачазырта афрынақны аус иуеит. Иңәаңә ақытан ачаң хырх'үеит. Урт шыыжы хулпәзі ағны ран илыщрааует. Иаадрых'үеит аутратыхкуа: аңыца, аңыркуа, ачархал, аңыш ухәаираңаңы. Аңыш даара ихуартадууп: ирфоит, хүшәис-гыи ибзиоуп.

Ҧ Щ

аць	ацыка	Цыат
ацыма	ацыымшы	Цыанхэат
акуцьма	ацыкүреи	Хацыарат

Цыгъарда

Цыгъарда цызыуа қыта дууп. Арақа инхоит Цыапуаа, Амчаа, Азынаа, Ашэаа. Арт ацыкүреи, ататын, ачай аадрых'еент. Цыгъардаа арахугыз раазоит.

Цыати Цыанхэати Цыгъарда ақытан инхоит. Урт хъчадэоуп, араху ирыцуп. Есзынаа рыраху рымга аңста илбаа-уеит, ғылук амтсан ртың ылхны итэалоит. Уи атың хуацароуп, фасароуп.

Зны, амш ахуларахь инеихъаны, ацымақуа афасара иа-хылаз, ирдан, еилалеит. Урт акуцьма рыхлазаап. Цыат мацьарла акуцьма деихсит. Акуцьма ахы акушэент, аха ус-гыз, сыйзозар ҳәа, афасара иасит.

Абгалашкуа ирфызаз ала дукуа акуцьма нахъзан, еимы-жэжәа икүртцеит.

Цыгъардаа аччилса дешаст.

е е

ағыс
ағаға

Цъарма
аёбыга

Ағырғара

Аңсуаа бзия ирбоит ақуа. Урт есышықуса ақуа азықатданы идырфуеит, идырхумареит.

Ағыны мөышан. Лыхны ашта өүрғран. Ашта изымк'уа ажәлар еизаны иқан.

Ағырхумарра иалагеит. Ҳаңзарат зегы дүндаршьо иеси ирхумарит.

Атқаңгудцаражы ииасит. Абжыуаа рөысқунцәа апъхаху ргеит. Уи ашытахы өйла ампыласра иалагеит. Ампыласраан Гудоутаа азәгы дырзымиаит.

Ашыбыжыштах ағығ хүчкуа ықуртцеит. Арақа Гаграа рөығ иагеит. Уи инаштырххны Гулрыпшыаа рөығ өсійт.

Ахулпәз зегы ззыпшызы ағығ дуқуа аурыжыит. Ағығкуа анытқыя инаркны өсінкүак нарылкьеит. Уи Мгузырхуаа рөығ ду Бзоу акун.

Неге е е. Ағырғарағайыс.

е є

аеы	ахеа
амеы	аеарпын
аеар	амзаеа

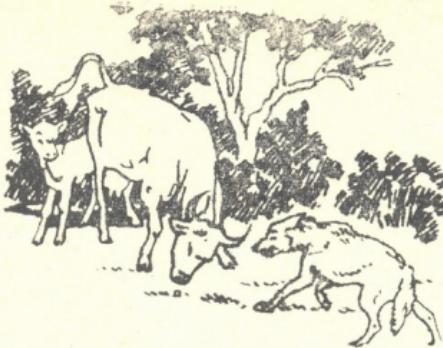
Хазарат иеарпын

Цырхуа дынхон Хазарат ҳәа апсызу таҳмадак. Уи аеарпын архәара дазқазан. Хазарат дуафы затәйн. Уи итаацәа аибашьрағы итахеит, имацарагы ағны даадхалеит! Аха иқытән дызланхоз иуажәлар хылаңшрада дынрыжкуымыт.

Зны, ақыта аеар ааилацәажәан, ағн өың хөйк аманы издыргылеит, иаштагы хыркаат. Аеар Хазарат заа амеы идыргалон. Иаргы аеар бзия ибон. Ажәабжъкуа реиҳәон, аеарпынгъы рзеирхәалон. Ираңағуп ақытән аеар, уи аеарпын архәашыя иеыздааз.

Р. С... Аеарпын. Асед.

Tə Tə

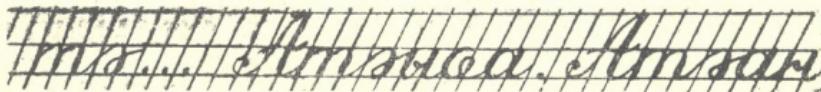
атэан	атэыла
атэыфа	аштэа
афатэ	ашьаатэы

Ажекша

Тәан Рашың Тәанихуа дынхон. Уи иман жәхъя бзиак, атәүәфакуа кахухуа-кахухуа, ичрыхуза. Ажә алеишәа цәгъян, итәфасуа араху ирылан. Рашыты итаацәеи рыда амъын уағ дыкулар ауамызт. Убри азы Рашыт ғынтә-хынта ажә атәүәфакуа хитәтәэрәп иакуикхъян, аха изыгуаңуамызт.

Енак зны, араху хәүа абдара ишылаз, акуцьма рылагает. Ажәкуа хуаан, абдара иасит. Акуцьма ажәкша иацыз ахәйс иахъзаны иакит. Убри аамтазы ажәкша акуцьма хагуха илагудлан, атәыша таркүа рыла акуцьма авара иасит. Акуцьмагы ашъа алышруа, ахы иамыхуо инкаһант.

Уинахыс Рашыңт ижә атәзығақуа зақа дрыламкысырый!

тә Тә

аматәа	аматәаху
арытәа	атәатәара
атәарта	артәара

аңсұа матәа

Атәарта

Уартан иахъа шыжынаты дылан атәартыхы дааит. Уи итәарта атәа ташшы итагылан.

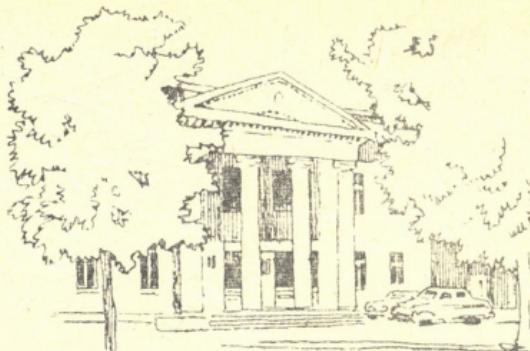
Уартан итәарта өбыгала ирхит. Атәа ирхыз еизиган, еиқуицент.

Аёбыга нырхага матәахууп. Нырхага матәахукуоуп: аиха, аигушә, ахъархъ, убас еғыртгы.

Акумжәи акабеи шәтатәқуоуп. Акумжәи акабеи аңсұаа жәйтәнатә аахыс ирымоуп, патугы рзакууп.

Нұра... Сүнітуда. Атәарта.

дәДә

адәы
ардәына
адәыбба

Дәрыпъшь
Жәандәрыпъшь
Апъшьдәаны

Дәрыпъшь

Дәрыпъшь жәйтәнатә аахыс ирдүруа пъсыуа қытадууп, қытапъшоуп. Арақа ачай аналоит. Адәениуж дукуарыкны ачаиртакуа қартцеит. Ирызгылоуп апъсуа школаду, Акультуратә ханаду, ахушәтәйртта оны, абұхыртта зауад, рхатәы фымца станция.

Нхара-нтыралагы ибеиоуп. Ирызгылоуп еихагылоу ағынкуа, иримоуп араху. Дәрыпъшь инхойт Таркылаа, Арзынаа, Тараа, Тәанаа, Аграа, Агумаа, Гулиаа, ухәе еғыртгүй.

Ахан ду ағылассы-лассы имфацьыргалоит акуашаракуес ашәаҳәарапакуес.

Дәрыпъшьаа рашәаҳәафәеи рыкушафәеи ақытакуа Апъшьдәаны, Абгардәаны, Жәандәрыпъшь икүгылахъеит.

Дә... Дә... Дә... Дә... Дә... Дә...

ќ Ќ

аҳақъа
аќъаќъа
ацалакъа

аҶаќъа
алапќъа
аласацќъага

Хымжәажә лъыка

Тарасть ақалақъ аћны аматцура далоуп. Ессабша ақытахъ иани иаби раҳь итаацә иманы даалоит. Тарасть итаацә Айшъдәаны инхойт. Урт ахынхо ќаќъароуп, рааигуара азиас Хыпъсы ыиасуеит.

Тарасть ианду Хымжәажә асреи апъареи бзианы илдырыеит. Үи илымоуп: аласкугу, апъагатцәкуа, аласацќъага. Хымжәажә есышыкusa аутратых рацәаны иаалрых'үеит. Азын илызхаشا апырпыл, ахусхуа, ацыш ухәа ацалакъа ику҆саны илырофоит. Тарасть даара бзия ибоит ианду илх'уа апырпышыка. Хымжәажә ацыка ҳаќъалоуп ишылх'уа.

Айсуаа апырпышыка пату рзакууп. Афатәкуа ирылар-тоит, агъама арбзиарц.

Миљи... Аданғана...

ky Ky

Akya
akyaka
akyarыл

ашәкү
ақуарт
ақуардә

ақуцыл
анақу
ақуараса

Akya

Амшын Еиқуа ағықуан икоуп Акя. Ари Аңсны ақалаққуа иреихауп, иаҳтнықалақұп. Даара акрызхытса қалаққуап иара. Адунеи ағы зехъынғыра еицирдыруеит. Акя წесшьартта тыңуп. Зынгы წыхынгы иагымхо анатқәара иагулжылоуп ағн өңіз еихагыла дукуа, афабрикақуа, азаудадкуа, ахұхахутра хыбра дукуа, абауаза, асасаиртқуа, ашәкүжъартқуа.

Акуюп иаҳықоу Аңсны аиҳабыра русхәартакуа, аңсуа ҳәйнітқарратә драматә театр, икоуп аинститутқуа, ашколкуа, Аңсны атоурыхи, аңсуаа рқыабзи, ркультуреи аазырпұшуа амузеи.

Акятәи абауазақны лассы-лассы идгылоит аёба дукуа. Урт Акя баразы ауаа ааргалоит.

Нықуара иаая Акя иналс-фалсны ирбонит. Урт аботаникәт бахчеси амаамынқуа раазартеи рахъ инеиуеит, дааразағы иргуацхойит.

Ну ну акуанда, айлану
Ну ну Акя, Нұласа

Зә Зә

азәы

азәзәага

азәзәара

Аҳәсахүчкуя үзәзәоит

Аөны мшы бзиан. Хыкури Хымури азыпшашәахы ма-
тәа үзәзәара илбаат. Хымур амца еикүлтән, азы аршада-
лагеит. Хыкур аматәакуа асаара иантаны, азы рыңалтәан,
илыръсааит.

Пытрак аштахъ, рзы аншы, аматәа үзәзәара иалагеит.
Аены хулаанза аматәа рызәзәон. Ахулпаз икараха ағныға
нааит. Ағны нахъааиз, ақалакъ ахынгә азәы дасасны дыр-
тан.

Үи иреиҳәеит Ақуа адәкъян ақны үзәзәага машины
өңцүку шыртиуаз.

Адырфаөнү аҳәсахүчкуя рашьа Мурат Ақуантәи үзәзәага
машины аахуаны ирзааигеит. Азәзәага машины азбаб-
цәа даара еигурбъеит.

Азәзәага машины аматәа цқыакуакуарааза назәзәоит.

Анамташ үзәзәоит.

Алықыса Цъонуа

Ашәкүпхъаңцәа хүчкуа шәахь!

Ашәкү ртагоуп, уи ааҗагоуп,
Саңхъоит есқынгы;
Ашәкү ғызоуп, дырра рҳагоуп,
Шәаңхъала шәаргы!

Ашәкүпхъара агубылра шытышәхыр,
Гүңгүбъра хәа жәбазом,
Шәкула шәдирра, шәыхшың еиңшәхыр,
Шәус хъантахазом.

Ашәкү ртагоуп, уи ааҗагоуп,
Саңхъоит есқынгы;
Ашәкү ғызоуп, дырра рҳагоуп,
Шәаңхъала зегы!

Аа	А а	Жж	Ж ж
Бб	Б б	Жъ жъ	Жъ жъ
Вв	В в	Жэ жэ	Жэ жэ
Гг	Г г (кү)	Зз	З з
Гъ гъ	Гъ гъ	Зз	З з
Бб	Г г (зү)	Зэ зэ	Зэ зэ
Бъ бъ	Гъ гъ	Ии	И и
Дд	Д д	Кк	К к (кү)
Дэ дэ	Дэ дэ	Къ къ	Къ къ
Цц	Ч ч	Кк	К к (кү)
Цъ цъ	Чъ чъ	Къ къ	Къ къ
Ее	Е е	Кк	К к (кү)
Ее	Е е	Къ къ	Къ къ
Ее	Е е	Лл	Л л

Мм	М м	Хх	Х х (ху)
Нн	Н н	Хъ хъ	Хъ хъ
Оо	О о	Хх	Х, х
Өө	Ө ө	Хэ хэ	Хэ хэ
Пп	П п	Цц	Ц, ц
ҦҦ	Ҧ Ҧ	Цэ цэ	Цэ цэ
Рр	Р р	ҮҮ	Ү Ү
Сс	С с	Үэ цэ	Үэ цэ
Тт	Т т	Чч	Ч ч
Тә тә	Тә тә	Чч	Ч ч
ҦҦ	Ҧ Ҧ	Шш	Ш ш
ҮҮ	Ү Ү	Шьшь	Шьшь
Үү	Ү ү	Шәшә	Шәшә
Фф	Ф ф	Ыы	ы

ДМИТРИ ГУЛИА

Айыны жәлар рпoет
(1874 — 1960)

* * *

Аҳы, сышэқу, уеңтамхан,
Гү-шьамхыла укамхан,
Гуаръ-бжырак убжыамхан,
Үзтакху рзы утәахымхан.

Жәа хаала ирччала,
Жәа рұушгала уцәажәала,
Ажәабжы өңіңкүа хкы-хкыла
Исырахәала аңсышәала.

Ахшығи, атәреi, амчи

Ахшығ аңшымоуп, атара сасуп,
Ахшығи атәреi сибытазар, нас иматәахуун.
Ахшығ уасхыроуп, атара убра ишъакурбұбуоуп,
Ауасхыр куадазар, ағны шәартә дууп.

Хшығда амч ду уағы дтанаrхоит,
Ахшығи амчи еицизар, нас уағы дыннаrхоит.
Тарада ахшығ дырғегых тыргуга дууп,
Хшығда атара мыщху ишәартә дууп.

Хоцъан ду

Сгу дахуазент Хоцъан ду,
 Инхара, имазара, ифын ду,
 Иашта, ибора, ица ду,
 Нас уи иоуми ауаф ду?

Ипъсаса тъфа рымам,
 Ишьамака рзыпъхъазом.
 Иршуюент, ирфонит, интэазом,
 Қыаф иуент, акгыи иузом.

Аҳәсеибацә цәирхәхъеит,
 Ахацәакуа ижъахъеит,
 Реихарафык хиртәахъеит,
 Иаанхазгыи иршәахъеит.

Дара-дара еичирчоит,
 Насгыи дара цәибархъеует,
 Рнапы, рлымхә єибатцәоит,
 Егъшнеиуа ихибартцәоит.

Дара реисра далаачкоит,
 Рыпъсху, рсабшаху далаачоит,
 Рынцәара деигурбъоит,
 Ажәфан ахъ далақулойт.

Бжъофык аңацәа иара имоуп,
 Архәреи абычреи урт ирылоуп,
 Уафышьала иара иеипъшуп,
 Еитцбгыи еиҳабгыи неибеиъшуп.

Рхы азакуанкуа дара иаңыртоит,
 Аеан, ауахъад дара ианыртоит,
 Кыр рымазк'уа итыхутәа пъыртцәоит,
 Дрыцхаршъазом, ихы хыртцәоит.

Абасоуп ишык'оуп иңацәа,
 Иаргыи деицәоуп ихата,
 Уажәи ирацәоуп ипъхаста,
 Иахымзашеи итыхутәа.

Ихъзеи, мшәан, Хоцъан ду?
Илалазаап азға ду!
Иннартәазаап итааңә ду,
Икузаазаап ираху, иғири ду!

Сгу далсит Хоцъан ду,
Гүымбыл-ғыбара сұуағ ду,
Дықам шиҳәоз анңә ду,
Далаимыжы амца ду!

Сыпъсадгыл

Сыпъсадгыл сыхаара,
Иқалазеи, закүзеи?
Иульшааузеи, иуцәзызи,
Абас улахъ зеиқуузеи?

Нхытқа ицаз угурғома,
Миңи нырцә икоу үтъабома?
Сылашара Сыпъсадгыл,
Абас улахъ зеиқуузеи?

Уахътарадоу қъоушьома,
Ма дағакы гунугома?
Сылашара Сыпъсадгыл,
Абас улахъ зеиқуузеи?

АНДРЕЙ ЧОЧУА

(1879 — 1965)

Алашәи аңыркыи

Лашәйки цыркүкі шнейуаз, зымфаск инхықутылент.

— Абар аған бзия, аха сшыап көңекуа срыкугубны сыйталом, — ихәент аңыркы.

— Сылакуа акгы рбом акумзар, сшыапкуа сырыргон, — ихәент алашә.

— Нас ухуда сыйкүртәа, сылақуа уара амфа удырбап, уара ушьапкуа ҳарыргап, — ихәент аңыркы.

Алашә дазыразхеит аңыркъ ииҳәаз, Ағыңғы ашыныхә егырмыхъкуа азы ирт.

Абас аңыраара қалар, ауағы илымшаша илшоит.

АҒЫЗА БЗИА ДЫПҮШАА, ДАНУПҮШАА — ДУМЫРЗЫН!

ГЬАРГЬ ЧАЧБА
 (1846 — 1918)

Уарада

Иаххылаңшхуу, лахь сумтан,
 Сыжелар рөү пүсахрада
 Сыккааарцы нахыхсәало
 Сабаңа «Уарада».

Бжыы таала иансырбызуа,
 Исхәонт гурбъя-чарарада!
 Ари ашәа гуак ажәабжүп,
 Игутшыагоуп, уарада!

Абри шиенпышу аиатым хүч
 Итәеуара — аусимада.
 Иан лзыхәа лабырзышак
 Аныкуиттәо лыжырта.

Исанаңдоит: аյстазара
 Зкыы шықуса еилшәарада,

Тынч ишааниуз,
 Ышак иагашәа,
 Ишыбжызыз хъахәрада.
 Зынгы аразкы иакумакаруа,
 Итәа-тәааует үшьарада:
 — Сразкы, сразкы,
 Сқыаңтажәутәйт
 Сара фында-гуарада!

Аյстазара атагутасра
 Цьюук ыкунахжоит харада.
 Ажәған абри гуанамтозар,
 Нас ацәгъара збартала!
 Иаххылаңшхуу, лахь сумтан,
 Ас саҳьяшишца чхарада.
 Уа зны-зынла иаасырбызлап,
 Уарада гушьа, уарада!

САМСОН ЧАНБА
(1886 — 1937)

Сейдых

(Ажәабжыу ақынты)

Раңхъаза ишәтит ахәсаса. Ибыбышза, ипәріялдык шкуакуаха ирықухайт ашет. Атәә апаты чын, ибаку-бакузда ишгүлпүртта иңшын. Ашхатәтә рыбжы ауұхәа иғон, адәны рхагала, сиңағелласуа, ашетқуа раңхъаза иңәйртцыз инарыкуттөо.

Цьара ақарматцыс атқлаббы аеалазаны ашәа хкыла иркыбыны ахәара нағын. Уи нацлабны нацнарбызуан арасарағы, араңа еиңш ичшәшәзә, ардәнина.

Архақуа ана-ара еиштылза, еитңихуха алғақуа феиуан. Аңынхашәа ирбылуан ақунцы ататын ахутқекуен, амхкуа аңәағуара иазықартсон.

Еилүбраа ахъажъажә — аңықуреи аба — лассы алатара қалоит хәа игурбъо, абжы цәгъаза, инкаңа-аакаңо ахәстакуа ирхын.

Иааит ааңынра икаччо, иңхарраха.

Темыр иаштағы еибарыфу, иныштыас-ааштасуа, раңхъя ипъыруа инеиуаз аңдарғалық ұқ'уейт хәэ иаштан ғыңға ахұчқуа. Аиҳабы, дқурыщәза, дызбабын, еғиң дхаттарғысын, ихаху ырша, имгуацә хәакъаза.

Ахъхъаҳә ақы абжы аагеит агуашә ахь. Ахұчкуң аагылан инхъаңшит, аңдарғалық абардра инылашәент. Темыр дахо иааигон куатанак. Ссирс иқартан, ахұчқуа ылакуа траа иазпышуа иалагет иааигоз. Нас азбаб длытқъан, дығт аматтуртахъ, лан лызғытуа. Уи дналышталаң ақы ипатқаленуа ахаттарғыс, ишнеиуаз, аматтурта инығиапкейт.

Темыр имзырха агутаны икуатана неирғылан, дшәышәуа, дгурғылан, дыбыубақацаза, дынтыл-аатғыло даахагылт. Аңәи-хә цырцыруа амра алахумаруан. Амырхуага ианқхоз Темыр иеахумаруан.

Темыр иңхәйес Асия аматтурта даағиңкъан, лхатса иахъ ләаалхеит, ихұчкуагы аадәйлибаҳәан иғлышталаң. Арбаң аатра иаатғалыз данаагуаната, ла лахъ инағит. Уи еиңрыхухуа инашталаң акуткуагы. Акуарт ажәкъы иацқласуа иахъылаз, иаакакан, ағынанахеит, акучар ұшқакуа фежъза, акутабы агу еиңш, инашыклапкесит. Темыр ңысы зхаз имаз зегъы изгурғышшәа зегъы неибарғит иара иахъ. Рұыхутәанза инарыдғылт итәғазатқеза Темыр ижә. Мбатәбарашибәа икны, алақуа тырзза инахуаңшит акуатана, нас, — фыр! — ахәан, ахы нақъа-аақъан, инадтын ағынанахеит, адыжәхәа авара тыхуала икыдыршаауа, аңа ахәартра иахътакыз ахъ.

Ахұчқуа акуатана ссиршәа ирбан, инениң инидибаҳәалан, иацқласуа иалагеит. Адач акуатана иахаз ианналакыс, ахъхъаҳәа иааңәажәеит. Даргы ахырыхыр дырган, иғенбарчент. Адач абжы аккаҳәа Темыр игу ифтығит.

ИУА КОБОННА
(1904 — 1928)

Ашэарыцаа ашьха

Смачхуал цымцым, тыхэта змамыз,
Сыхуда инхисшын, снатысит.
Слабашьа ду, ца́къя иазьымеуаз,
Сыткарс амфа наа сфаэбагылт.
Скаштатлаизна хи-хушэн сыман,
Сгу итан сцарцы ныкуара,
Сахьяацшуаз, ахра аёкъара
Сыпса шкуакуала ихъязан,
Наќ сыйцаа хланты илашьцан,
Гуафан, хэшираны илашьтын.
Сахынаацшуаз, нырцэ ачафа
Ихъзыркызшэа иаёапүхон.
Кудры агуугаҳэа еибах-сибафо
Ашьха асыпса иаёфырны,
Еихымза-еипьымзо, игуамц-хамтцуа,
Ахахэккуа еикүжкуа пъхъака ицон.
Катцэара цэгъян, кызбы баацын,

Ахра ағқьара сахьяғаз,
Сынхалаанза, миңдәрдә бааңсхент,
Амра ипхозгыры сымбазеит.
Сгу мытрыскуа сагынхалеит,
Насгыры иқаз ак сымбейт.
Адыд-маңыс хра иағасуан,
Әйнлан, хулазшәа илашыцан.
Куапқа-өапқа, хра тақнаха
Аңстхәа хылъя рхарпъан.
Уа сахыгылаз сзыкумгылеит,
Сахыцарыз ҳәа мәа сымбейт.
Насгыры өңдхана сейнкасыжын,
Суапа сыйкуршә снаиенит.
Акырщ ақукуаҳәа, ахахә леиуазшәа,
Ақуарашиб еншіш аәашеит, аәахынагжеит.
Аңшаңәгъя ускан иңәа-тәаауа
Архен өафен ирыбжъан.
Са сашынылан, сгу мытрысит,
Сазыгудуун иара уи.
Дук мыртцыкуа аңәкүрпъара
Инассытын, иғаскьеит.
Сара сапхъя ағапқара
Хахәи мақьеи зегъ лашеит.
Атхарпәхәа саапшын сныкутәеит,
Шыхеи мардареи снарәаңшит.
Сыла атыхуа самеижъаратәы
Шәарах хунгак снахыпъшит.
Слабашъабра сшәақъ ныкурс
Сгубжынацәа сыртысит,
Ахылға енкуа тысаанза
Сыла шамжыз еилсиргейт.

ЛЕУАРСА КУЦННА
(1912—1941)

Аңсны

Ушъха дукуа са срыкгазаант,
Ушэткүа, урфаш урт сымбозаант,
Баҳча сыца уа сней-фенуа,
Мишын схыпшыла амра хценуа
Үака стәамзаант о, Аңсны.

Сгу уштац утоуп, угъшзаран,
Сылапъш уахъ ихоуп гуазҳаран,
Сықуп снықуо урха тбаара,
Гөхызлагъ салоуп Акуа хаара,
Иалшом хаштра о, Аңсны!

Гагра

Иршанхагоуп ушъха дукуа,
Ижәфсан кыбан урәапъшует;
Улаку дгъылкуа, утла ссиркуа
Бырғын ббыла ипъируеит.

Ушъха зыхъкуа еибарлакъуент,
Хланты илеуент ахъеиңш,
Рыңғұхь укутәар, угу дырзызыонт,
Ихшәашәоуп Ерцаху нақу еиңш.

Аарла улаңш хыхъ иахъфенуа
Цыстраңас ағнкуа убоит,
Үақа аттар, аңсаа ңыруа
Рбжы гуртәйгаха ашәа рхәоит.

Дәса уеиңшым уара, Гагра,
Уажәк зынза упъшзахент,
Изт, иңсит ажәйтәтәи угуақра,
Усас, упъшема раңзахент.

Ухаңә шъапы, ушъапы чаңа
Уахгы өынгыи инеиңшны
Амшын иатәа, амшын цәкурңа
Итагылоуп иңзәакны...

Ухъзи упъши хара иргоуп
Умра ца, уа ухауазы.
Дунен зегъы уадырырц укоуп
Үшінде ала ңыхъақазы!

МИХА ЛАКРБА
(1901 — 1965)

Аас

Атахмада Цыгу Ханашэ, иаштаө абыцла атцаха ашэшьира дыцатэаны, ажэцэе имаакуа изах'уан. Ирэзатэ Үемыр иакун иззижах'уазгы. Ус, ала шын, Ханашэ ихы дэханы днацьшизар, арьыск дыщцак'уа, агуара даахыцын, ашта дааталт. Ханашэ дэгагылан, иаиз аасас днеингүйлент.

— Бзиала уаабеит, дад! Улеи афныка!

— Бзиа убааит! Сышьразы исышьтоуп ауаа, стэахы, ламыс умазар! — ихэеит аасас.

— Уааи арахь! — ихэан, днаиацьысит Ханашэ. Дыщцак'уа днеин, акыбы ааганы, инадиргылент атзывара, нас инеинирбейт: — Хыхь ухал, дад, абрахь! Атуан ахь ухал! Уа аласа ыкууп, унеини унылатэа. Иааниа сара дызбан, уара умшэн!

Аас атуан ахь данхала, Ханашэ акыбы иган, афны ашьтых итэхэйт. Нас днааскъан, днацьши-аапжит акыр, аха азэгьы дааинуаны имбейт. Дааласшэа днеин, днаитцагылан диаз-цааит исас:

— Изустқуада, дад сысас, «сыршыразы исыштоуп» ззу-хәаз? Умшәан, азәгы дызбом ааигуа-сигуа. Үзындыркөзей умхәо?

— Ауағы дысшыит, — ихәент атақс алас.

— Қох! Ауағы дысшыит ухәоу? Дзых'уркөзен, душыит аха? — изымбатәбараҳеит атахмада.

— Сөйжәланы сыйхумаруаз, сеси дасит иқамчала. Уи сара дсысыр иағызын, — ихәент алас.

— Убышәа хуанчашәа избоит. Уашәуума, дад?

— Аан, сашәуоуп сара.

— Издырит уцәажәашъала. Акыс, шәарт ашәуаа шәөуп иаха иахъхымзб дуу, ушешыжәу даеаәзәи уеы дасыр. Дызуста умхәо иушызы?

— Дсыздырам дызустоу. Иахъадагы дсымбаңт.

Ус, алашибжы го иалагеит.

— Сиши! Устың! Иаант ҳәа сыкоуп! — ихәан, дындәйліттің Ҳанашә. Диасқын, ааигуа уағ данимба, алашбжы ахъгаз ашқа дыпьшуа далагеит хара, инапы илах иадқыланы. Цқын дандышы, ибент инахараны цьюуки аху икуланы ишаауаз.

Имфасцәоу, арахь акуу иахъаая ҳәа дышхууцүаз, иара иашта агуашә ахь рхы шхаз мәашшы иалагеит. Җекунак даараңысын, агуашә ааирттит. Ашта иааталеит ауаа мачымкуа, азәгы даатаргалеит сакасала, ауапа икуршәны. Дааганы ашәшырағы дааштартсент. Иааңызмыңхан, — «Дызустада ари? Иқалазеи?» — ҳәа аздааҳагы имтакуа, иааиз даарылтын, Ҳанашә даандылт Баз Хабыб, иуа бзиа, игула.

— Үөyrбүуза, Ҳанашә, «зеиңш қамлаң ықам», — рхәоит. Упбазатә Җемыр дыршиит иахъа...

Имч ааилзаан, длеизкүеит дахъгылаз Ҳанашә.

— «Зъя дымъысыц упъя диумыртқыуан» — рхәоит. Җыңх уажәааны сара сзықушәзоуп иахъа уара иухаңаз ацәгъара, — даәян Баз Хабыб ацәажәара.

Аха атахмада ак иаҳауамызт: ипъсы илшәшәеит.

Ацәыуара талт ашта. Агулаңаа еизент. Еихсыңыра рымамызт ахәхәарен атәуарен.

— Сызфада? Дызшыда сыйқун? — ихәан, дтсаант Ҳанашә ипъсы анаа.

— Ашәыуаки иарен аекуа шдырхумаруаз, акы ааимар-

кын, икъараху аатпәааны дыхисит ашәуа. Уи наңыл алазарын
Темыргы, иаразнак акухеит, — ихәент аръарацәа руазә.

— Дабатәиу? Дабаанағеи уи ашәуа? Дыздыруада?

— Уағызы диздыруам, даарагы стаан аха, — ихәент
даеа аръыск. — Азәы диңни днензар акухап, аха ас ацәгья-
ра аниу, дназгазгы ихы ирзом, дахзеилымкаит.

— Нас еимаркзе зырхә?

— Излархәаз ала, еимаркыз уи ауп, Темыр ашәуа
иеси дасит қамчыла. Уи хымзб дус ипъхазазаап ашәуа...

— Еилкаауп шытә зегзы, еилкаауп, — ихәент Ҳанашә
деихаңсын.

Хаха-хымш аңсы дықун ацәардбү, дыртқауон, хаха-
хымш азәгызы имырбакуа афатәи ази инагаланы интон Ҳа-
нашә атуан икутәаз исас. Айышымш рзы, аңсы дыржын,
ауаа анеимыт, Темыр икулацәа-иғызцәа Ҳанашә инаишта-
леит ағнықа.

— Аңсра икүшәандаз убри ашәуа! Абра ұзара абна
иесінтан, иеытқеахны дтәоуп. Амфақуа ҳқит, хайхағойт, ипъ-
шаара ҳаेуп иахъабалакъ, аха дахъыхашәом макъана, —
ихәент руазә.

— Диәртцып, дабацари! — ихәент даеаζәгы. — Уи
шытә уара иунато еғықам, аха ҳара упъя иғызцәа хуал ма
инаҳмыгзари. Сара сазәйкны ҳағнықа схынхәуам, Темыр
ишия сымкуан!

Абас еибырхәан, иңсит аръарцәа. Имаңара данаанха,
Ҳанашә амакуан иртәйт фатәйла, нас днеин, акыба ааиган,
атзывара инадирғылан, ғааитит исас иах:

— Улеи, дад, сысас, шытә арах! Сымаңара соуп, уаха
ара уағ дықам.

Дналбааит исас.

— Абри аанкыл! — ихәан, Ҳанашә, исас инаиирkit
амакуан. — Абра амғаныфа тоуп, иузырха, Ашәы үөнү
унеиаанза. Арт, иушызы иғызцәа, рымакаршы уахауазу? —
дынхъаирпәшил ғадаҳышәа инеиуаз амғахуастахь. — Абри
амғахуаста уанымтқуа уца: худақала уалнагап уи ҳқыта, урт
иуштың удмұрбакуа. Нас ушзахуо уца Нхытқа. Үхалтып
үеибгани. Уца, умфа бзиаз!

Длақун, Ҳанашә икүмжә ақалт дагузит исас, нас уаха
мхәакуа убри амғахуаста днанылан, иененитеп алашыңара...

ҚЫАЗЫМ АГУМАА
(1915 — 1950)

Ашетқуарыңыз

Абартсаң сыйлоуп, амшын хыла
Ифны ианасуа ақуара,
Ақуа ссирза ашет иагулоу
Акыр иапсоуп абара.

Апьша зғыда игүкатцагоу
Арақа насуеит азхара,
Амандарина ихъзырхәагоу
Иаңуп амаху азхара.

Ақуа, сымыш, ашылжы шараз
Ахана рзушоит зегъ абра,
Атцла рымаху амра аншоуроу,
Үағы иртоит гуазҳара.

Аапъын рेъхо, апъхын гуато,
Азын ныжыны ипхъарцы,
Ихутхутуа, амчгы шато,
Амшын изненеусит Басла азы.

Ухыбра дуқуа гурбъя зныфуа
Хкы рацэала ирызхаусит,
Аиатцэара ашәа ахыфуа
Убахча ссирағ избаусит.

АЛЫҚЬСА ЛАШӘРНА
(1927 — 1959)

* *
*

Даниуа, зегъ иенгурбъоит ауағы,
Аңсабара иаңхъа ихырхуоит асаара,
Аха ирзырыхъаузен нас шақағы,
Дмизар еибының ҳәа хара?

Мап!

Ауағы дықанатқ, мрашәа дыңхалароуп,
Амреиңш игүи ихиен цқьаза,
Даныңсуатқәйагы, иңсы мратас иңшәароуп,
Жәлар ргуағы дынхартә длашаңа.

* * *

Ех, нараби аңстазаара,
Иузызузеи цәгъарас?
Сызкыдуќыон абриакара,
Узсыштыузеи сыйхарс?!

Сузрыжэырцы утаххама,
Ишырзрыжэуа аигушә?
Анаңалбейт, сымғаахъама,
Сзыкуутцеишь уқышә?

Мап, скыдќыала, аңстазара,
Срыщаяумшын ұара.
Шаќа скыдуќо ақара,
Сыбууахоит сара!

Ақсау күлтүра ашар्यында

Ақсау агутаныңда, агаға иаңыхарамкуа, игылуоп амраташаарах азганк атаны ғынык. Уи хыбра дууп, еиххәс-еитқәа иқатоуп, ханк еипш илаша-лашо ирылубааует акуша-мыкуша икоу ағнкуа зегзы. Иззымдыруа днавалар, изакузеи ари ағны құшыңа ҳәа, дааттыланы дахуаңшуюйт. Шыны жыны инаркны иааилашшәаңза, есымша аңыңдахәа ахучкуя ғоуп, лассы-лассы инеи-ааниует адүцәагы.

Ақхатән ашә ду ағыи икыду амармалташы иану ажәакуа ишхархәо еипшігы, ари ашкол уажәы Ақсны икоу егырт ашколкуа иреихабзору иреиуоуп — 1964 шыкұсазы уи нахытит иаарыққаны шәйшыкұса.

Ажырағы аихаذا иалхны иқартцеит анырхага матәахуука, ицхәфыруа амыргуракуа — ауаажәлар зда ихуартам енүесиңшым аихаңызхуука. Абасцәкъя икан, нахыагы икоуп ақсау школгы ақсауа рзы. Ан бзия леипш, нап ридкыланы

нааజент, нахъчеит, адырра рнатеит, амға ду ахь иқылнагеит ақараңаңа.

Абри аңсуа школ иаазамтоуп аңсуа жәлар рұқны раң-хъазатәи аттара-дыра ахытғағцәа-арттағцәа: аңсуа школқуа рабду Фома Ешба; аңсуа литература ашыапкөңі Дырмит Гулиа; еңцырырда ашәкуфф ду Самсон Җанба; зеңпәштам арттағцәа: Андреи Чочуа, Симон Басарина, Платон Шыақрыл; ашәкуффцәа: Леуарса Күтәниа, Миха Лакрба, Леонти Лабахуа, Владимир Агрба, убас еғыртгы.

Иара убри аңсуа школ иаазамтоуп аттара ду змоу ауаа, анаука аусзуғцәа, анңынырцәа, ақазаңаңа ранәағзаны. Анау-какуа рдокторцәа, апрофессорцәа: Зураб Ачба, Гъарғы Зизария, Шалуа Инал-иңба, Куатыя Шыақрыл, Хухут Бәжәба, убас ит.

Иахъагы ақар рейтсааңараңы аус ду мәғаңнагоит, ахъз-аңша ду амоуп аңсуа школ.

Баграт Шынқұба,
Айсны жәлар ппоет

Ағырпын

Кытак ағы хар змамыз
Хатса шахук дынхон,
Хаталагың цәгъара зламыз
Уағыс дрыпхъазон.

Дынхагушыон қықда-өықда,
Иаргы дтаацәаран.
Дынқуаломызт усада-хәысда,
Дызәyzгы хъчаран.

Димоугушеит иара ахшаара,
Гурфасғы иқантейт,
Дишизыңшыз атсан лашара,
Жәхаж шықуса цеит.

Икурахь даннеи, иаҳа ицәыртца
Ибейт игурфа,
Дахътенилахаз цәгъа дархуцуа
Днатәалон зымфа:

«Адунениажә цәгъа уенжъагоуп,
Ех, хаңоу дутоуп;
Шыуқ рзыхә упсыршъагоуп,
Шыуқ рзы ухъантоуп.

Идәылғуам гурбъя-чара,
Са сыйны лашыкоуп,
Пұхәйск дықазарғы, лымадара,
Алужә еиңш дығноуп.

Ахшаа дызмоу иажәра шқуакуоуп,
Димоуп гүбыртас.
Димоугушыар — лахъенқутцароуп,
Дзенгубрызен нас!

Хылтқ ҳәа дсымам, иаша дсымам,
 Згу былны сара
 Исықұзыршода нас апсыма
 Саныңслак абра?

Сен скуадыры иақутәарыда?
 Амала сыхъчан.
 Дегызмаха изшарыда
 Истынхаз аchan?!»

* * *

Ас данхуцуаз имацара
 Зымш турфала итэйз,
 Лиәа далашәан ахшара
 Дықан иара иңхәйс.

Жәаха шықуса дызкүмгүб'уаз,
 Диоит иара атцеi,
 Чапшы зөымшәо маза игүб'уаз
 Иблакуа мыччеi!

«Анаңызбалбейт, сытәған мыззарц
 Сықазма!» — ихәауан,
 Аамта цон, атцеi дарпышарц,
 Мишызжа изхаяуан.

* * *

Зны аб ираху ашьха икыдлон,
 Иаргы дцион хъчара,
 Иңкун хұчы дидгъежылон,
 Диҳәон ус иара:

«Дад, истахыуп ашьха снааларц,
 Хауа қыала счарц,
 Сызаракуа сыма схаларц,
 Нас убра исыхъчарц.

Сөйрпyn абжын уасархэыган
 Урт рзы икалап,
 Атың ағы шыыжъза сгылан
 Ахшыса сырхиалап.

Ушәарыцан шәарах жыла,
 Үааир уаапъсаны,
 Иуңызгалап нас хмачырла
 Ахыртәзы үфанды.

Исоуҳәалап нас уахынла
 Сасрықуа итызшәа,
 Етәаңғаагы уа шұхатәыла
 Ипхашт омашәа.

Ахра иавтны амза ангыло,
 Стурбю сазыпьшлап,
 Ақаңқаңқуа аныңхъарыло,
 Рыбжықуа сахалап.

Сгу икуфуа чамгур бжүшәа,
 Сыңәалап стахухуа,
 Нас, дад, исахә, сумгазои, мшәа,
 Уатәзы уаншауа?»

Ахи-ахушәи зо дышгылаз
 Дааңышәрыччан аб,
 Үс наиеиҳәеит ичкун ииҳәаз:
 «Ұзғап, дад, узғап».

Уатәзы захъзыз рееибыта
 Аби-Җеен еиманы,
 Ашъха шықоу, иалст рқыта
 Рыраху раңданы.

Аңәхәыра шыха, ашъха тбаара
 Иазцион Қуабчара,
 Ахымш рзы иаапъса-икара
 Иқхалеит дара.

Уақа иамоу арғаш хышәашәа
 Унацәа хнатәоит,
 Апұта еишилза уақа пұлахәшәа
 Ахракуа еимнадоит.

Знык ианхала, нас итынчуп,
 Араху уақа ихәуа,
 Дзыбраңшыза ақкун дрышуп,
 Акихәа дқьаяу.

Итыңла ду — Хай! — анихәа,
 Адоумбей зацәцом,
 Уаха шаанза ахыу-сүүхәа
 Лапәааихышырак аузом.

* * *

Зны дааңсаха аб дшәарыңан,
 Дхынхәйт хулбығеха,
 Араху гуарлан, аңса рымтдан
 Иаагылт еикуаңба!

Дтәоуп, дазхуңа ахраө ихызыз,
 Иагъьеиңшыңыз цәгъаза.
 Иахъа ашыбыжыон абқуа иреиңбызыз
 Деихсын, икукуаذا

Иахъаөхаз, уа бахуаңшынын,
 Анеира цәгъазан,
 Диахагылеит иаңхъа икажызыз,
 Агушта браза.

Аңәа ахыхра дналамгаңкуан
 Иңәрхазшәа уа,
 Изкуаршәшәо иаңхъа ифатқыан,
 Ицеит итакукуа.

«Даєазнык ахысра сазар...»—
 Дышхуңауз иара,
 Икуша иғылаз аңьма, азар
 Еилағөйт абра.

Әхытта дук еиңш, атың иажәлент
 Араху рұханы,
 Нас еимбұбыжәаң нақ италеит,
 Абъал еиханы.

Ала тәааит.. Иқалаз ҳәа
 Иубом еилганы,
 Ҳай ҳәа дәсаңғыс аб еитамхәа,
 Әхысырц дыхианы.

Абар иаңхъа ағырлынра
 Еилашәшәеит зназы.
 Мишәйзшәэгү ибейт ак аңзаара,
 Дағыхыст ишъразы.

Үи даңласхан ихы атқьара
 Днахаххит деихан,
 Иара иңазатқ, уаңеимшхара,
 Үа дышыны дышытан.

Әйрұнк ҆ңікарц днавалазаап,
 Иаңызба хүч кны,
 Дымшәз ұзыршың, баша ирқазаап
 Араху иңшәаны.

Ашыха тасым длаңырзышар,
 Иалам иңсата,
 Ажәымтаңғыа, иөизымшыр,
 Нас иншіеиуен шың!

Иуапа мыжда ағаңқуа еиттыхны
 Днықуитеит апсы.
 Исадаҳы ағырлын шытыхны,
 Днеихатәеит лассы.

Игу мыжда гуақ ашәала
 Ирдарц итаххеит:
 «Сыбыла тысхит са снапала,
 Шыңа сдуңеи лашыцент.

Иужэша азыхъ ахы тнамхыңызт,
 Макъана уңшқан.
 Уан лызхара улзымааңызт,
 Ишпәлүри уан?

Дысзааңеит ҳәә агубра лымоуп,
 Дыңшуп иахъаены,
 Лиапы ихшыны агуашәаे дгылоуп
 Укүмжәккәаे захны.

Даныцәазғы лыңхыз уалан,
 Уан, ажәраңғыа, уан,
 Алабазатә уанңаҳәалан
 Улызнаргашт уан!»

* * *

Араху икушент уахъ инхалан,
 Ифъабозшәа ипъшын,
 Имжахәазо рееиваңалан,
 Рыхкуа шытын иркын.

Абас шаанза аб игуақ'уз
 Иңирпин бызуан.
 Агуақашәа нақ изтағуаз
 Абахугы гунқуан.

Иааңылашент, аб дабақаз,
 Дыңсит игу ңұжәан,
 Илак қыууа атың ианхалаз
 Аңсцәа ирхатәан.

Иван Папасқын

Темыр

(Ароман ақынта)

Ахмат өдара хук ағы дыкунхон. Іаңхъеи иштәхьи акуарақуа ивсузан, иәспәхъятәи ахкаара интаршәни акуара ақынза хъацара-ккараны инаштын, акуара нырцә кәзбәшәи ифхагалан, атыраси аңынтақуен рыда даеа шәаңыңаңың ыкугыла замкана. Аккара уныңалар, ана-ара ашәыр еихаҳакуа еи-хашшы ишыңғалыу убон, ахъацакуен дарен еилагыла. Ахмат иуафышыа узымдыруазар, аккарағы ашәыр еихазхаз лабатәи хагоу ааугуахурын. Иштәхътәи акуара ахықу инаватданы ифны аатранза расатран, бахчан. Арақа еилагылан тұға змамыз ашәыр хққуа: атәа, аха, абхәа, атама, ашымха, аца, абызра, алаха. Аладаҳътәи ихкаара итагылан атәа еихаҳакуен аракуен. Иутра унтаңшыр, убрақагыы итағылан ашәыркүа, ақалақтә тіла қышзакуа, нас адаңатыла, ашың, акартахул. Ахмат иааинуршана абаңча дагулатәан. Аңхынра шаақалалак үн ахабла еизартас Ахмат иңири-ман. Шәырфара иааинуан ауаа аашыңа, ихәлкъ-слыкъуа, Ахмат имзырағы иғылаз ахъаца шәшшыра иамтаждын ресмыркул иаасуя, ашәырцә еикуқуақуа иалатәан. Ахмат ибаңча дзахыбауамызды, дара қыашшомызды. Убриақара абаңча шимазғы, есааңынра афасара дыналалах'уан, абаңақуен абиатцәакуен еихаҳауа.

— Иазуузеи абриақара шәыр? — анырхәалакъ, Ахмат дырхычон. — Аху стиуам, аңса стиуам, ғыбаас иамоузен ашәыр еихаҳара, иахъзо ирымфари! — ихәон. Ахмат дхагоуп, адунеи хифауда ғышишоит ҳәа, еилаңқұны ихычон еспұхын-ра ишәшшыра итажызыз амұчаңа.

Аиаша ҳәэозар, Ахмат игкуазғы раңаан. Ашыкусан шәыр кылганы итиуа убазомызды. Үс змамыз ахаблауда иңәйфон, атла ишәз ашәыхагы амтакуа. Убас маңара

лшааниуз, афеида бүбүа ихашәало далағеит Асовет ҳәйнткар-
ра ахаан, зны акооперация иаанахуо, зны аколихара базар
аेы икылган итиуа даналага, ахашәалаху маңымкуа инато
ағаанахеит, нас иаргы дахыбаауа далағеит.

Хара-нтырала Ахмат дағцамызт. Изғылан ө-чык змаз
бүтәы ғны хүчкүи есырла ихбызы матцуртқаки. Хъаржәтәис
камбашъхъак ианакузалакгы инықуигон, нас жәккү, ғыжек.
Илшоз ала дуағы хандеиғын, атаракуа ыт анырхәоз,
дғыланы усурға дцион. Дуағ қыиан, ихатәы пүхзашала иаарых-
ны инфоз ада азәй итәй итахымызт.

Иван Тарба

Апъсуа қама

Ибъазъазуа апъсуа қама,
Аңа ибағ иалахыуп,
Изкыз мамзар баша иќъама,
Аиаана усағ иалахууп!

Ашъехъ ағытцуан икуен-цеиуа,
Икын уи апъсуа бүбуалаза,
О, иалшазен амца анцеиуаз,
Даненибашъзоз далашзан!

Иаттахома абъяр, ахәа —
Инаэо икоуп уахъынза,
Аңа илшьуа, ашъа ұхъаҳәо,
Инеиуаз имоуп ахъызра.

Ашъха икуңаз ианылт иштыта,
Аиаана шътихит єышәала,
Ақуңағ иоуит ажәлар рымта,
Иашәаху аағуеит ңұсышәала.

Ибъазъазуа апъсуа қама,
Аңа ибағ иалахыуп,
Изкыз мамзар баша иќъама,
Аиаана усағ иалахууп!

Гваргъ Гублиа

Бысзыпъшыз

Са салъсуюп, са салмасуп,
Сара сакутэоуп саб иеыз.
Апкафхәа снеиуеит, са сымфасфым,
Үақа агуашәаे бысзыпъшыз.

Ба базэйкны са бысзишент,
Мра цаҳә-цаҳәны бысзыпъха.
Бәкайтан зара саршанхалеит,
Сбырфын бырса, сгуацаңха.

Быбла есиркуа амца рөყүкүхәөоит,
Са сыртәрытәхъеит урт маза.
Ба бчамгури ашәа ибхәои
Сгу ианыруеит ипхаза.

Арахъ банааниуа бぐурбъо-гурбъо,
Са исыздыруам сахыцара.
Сызмыртынчуа схы-сгу итыхо,
Исцәйуадафуп ахәара.

Ас ианбанза сымацара,
Апхәэызба бзия, ахъзыркы?!
Исыт назаза, сылашара,
Икүмшәышәу ба бнапы.

Са салъсуюп, са салмасуп,
Сара сакутэоуп саб иеыз.
Апкафхәа снеиуеит, са сымфасфым,
Үақа агуашәае бысзыпъшыз.

Нели Тар-пұха

Ишпәбзиу уратагалан...

Ишпәбзиу уратагалан
 Ақытқыны сасра.
 Апқәйізба пүшза деинаалан
 Дануыло абра.

Еиххәа-еитқәа асасааирта
 Данығанало дібыруа,
 Ишпәйінаало уи ліхәамта!
 Угу италоит ишьқырыуа.

Луатка цыбара ацқұхъ хаддло
 Итальтәоит афырғыан,
 Амаңар ашәах хаччло,
 Ари банд думырғыан!..

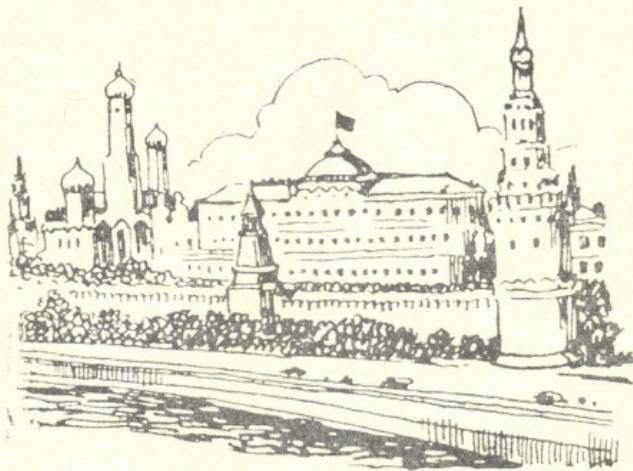
Ахыжәлагакузар, иуаркалеиуа
 Иануп атқәа ачанах,
 Мандариноуп ипхей-пхениуа
 Ифахыкны ёаңырах.

Атқәарфа, нас ахъа рыпхра,
 Шақа утакыу араса!
 Иуәзытуа аха құмшәышәзә,
 Хазы икууп еихырса.

Зегъ иреиңбыз лхаштт ухәозар,
 Абар нас ағынцыыху.
 Мап анакуха, иугуапхозар,
 Ирфа икууп ақалмыш...

Иңыцу гула, иңыцу мчыла,
 Саси пүшәымеи тәоуп иччо.
 Иудызсало дарбан мчыла,
 Анықәәакуа ес наңтсо.

Нас ипшәзами уратагалан
 Ақытаны сасра,
 Аңхаш иашта-игуар унталан,
 Қыафлә анатәара!

Москва

Амш каххаа икоуп.

Ахаирпланкуа Москва иңыруа нахоуп. Иара убрантэйгъы, ажәған агуақынташы, улаңш захъзом ҳара хсовет ҳтыкалақь. Аулицақуеи, аштақуеи, азауадқуеи, апарк иңәқуеи иңазоузей арақа!

Идуззоуп хара ҳаңтықалақ. Акыр дғыл амөхакыуп, Москва икоу х-нызқұ улицеи уи акуша-мыкушеси реимдара хүг итахқыр, мызықи иеиңаны анықуара атахсоит.

Москва даара акырзыхыца қалақүп, атоурых дүззагы амоуп. Уи шакуу агурда удыргоит уи атоурыхтэ бақакуен амзейкүеи.

Москва инхойт ауаа миллионла ирацзаны. Милатс икоу зегзы ара иубоит, настыры икоуп азанаат хккуа зегзы аус

рзызуа, ртэы здыруа ақазацәа. Урт рхыпхъазара раңаозоуп. Ашкол итоу атафәзә маңара Москва шәнызкъөйлә икоуп.

Арақаирацаоуп аихабыра тараиуртқакуа: аууниверситеткүа, академиакүа, институткүа. Аттара рткоит имачымкуа ағар, ирацаоуп егъырт ахәйнәррекакуа рахынтың иааны аттара эттогы.

Москва — х-Аңсадгыыл иагуеисыртоуп. Арақа аус руеит Асовет еиҳабыра. Москва ҳтәыла анапхара азнауеит. Арақаирацаоуп альышәа змоу аусуцәа. Урт атәылазы икартоит: автомобилькүа, афымцаташ машинакүа, астаноккуа, асааткүа, амотоциклкүа, ашәпратә, афатә, итрыжъуеит ашәкүкүа. Москва атәыла зегыни нахуаратә аус руеит ахъзи аттара дуи змоу ауаа, ашәкүаффәа, асахъатыхыәзәа, убас егъыртгы.

Москва Асовет тәыла зегыни нареи бүбуала еимадоуп. Ес уахи-өни ахтнықалақ ағыни ааауеит шәнызкъөйлә ауаа, иара убасқакгы иалтңы ицоит.

Иахъя Москва, иацы излақаз ааста, даеакыуп, уатәгъы, иахъя излақоу акумкуа, идаеакхонит.

Икухыуп афныжәкүа, ацәйттара-мыттарақүа, аулица тиәкүа ыртбауп. Апроспект тбаа өышкүа алгоуп ақалакъ. Азиас Москва хәхәла ичәпбоуп, итбауп, зеңбәкам ацхакүа хүуп. Зәңбыла ағын өышкүа, ағыны ҳараккүа, ағыны өшзакүа дыргылонит.

Арақа ақалакүүда нықуагас иримоуп зеңбәштәзәм, ибү-буоу, ипшзоу адгылы атақатәи аихамә, аметро ҳәа изыштыоу.

Абас х-Аңсадгыыл агуеисырта ду Москва есаанира ашәт-какацара иағуп.

АПСУА ЖӘЛДР РӘАПЬЫЦ ҲӘАМТАҚУА

Андгылара амч

Аҳак дықан, ху-фык апқацәа иман. Дыңсуа даналага, ишқацәа дрыңхъеит. Ху-лабак дааирган, еидәшәхәал ҳәа реи-хәеит.

— Шұта шәнаханы иңышәйттәцәа, — ихәеит.

Даараза рәаныршәеит, аха ирызьымтәеит.

— Нас иңшәйртла, — ихәан, алабакуа ғыдыртлеит. Шұта акакала иңышәйттәцәа ҳәа ropyдиттеит. Ачқунцәа алабакуа ааштырыхын, акакала ғыбаада иңыттәцәаны инкарыйссеит.

Нас раб ус реи-хәеит:

— Абасоуп, дадраа, сыйқунцәа. Алабакуа еидкыланы ианықаз ибүуан, ишәзыңымтәеит. Иңыртланы ианшәоу акакала, имариазаны иңыттәцәа икашыңыссеит. Шәаргы абас шәқалоит: шәымчукәа еилатданы шәйканаңы, азәгы дзыш-нааниум. Шәенсуа, шәенимымаало шәанықала, шәаазымшық-шәаз шәйртәуп. Шәхәоу ансикушәа, уағ дыәыхуартам.

Фыңға аиғызыцә

Фыңға аиғызыцә, абна илаланы ишнеиуаз, мшәйк рбейт. Руазәк, еиқа ишәоз, дығны дцан, атла дықулеит. Еғи, иа-ха згу бүбуаз, амған даагылт. Җақа иөылкаижын, өүрпеси қайцент.

Амшә неихагылан, ифғуа налагеит. Иара ипеси лагаға-гара дақутцит. Амшә дылдызы ұншашын, иненхыттың ицент.

Атла икуз дылбаан, диздаит иғыза:

— Иуанаҳәазеи уара амшә, улымҳа итахутхутуазшәа збо-ней?

— Амшә слымҳа итахутхутны исанаҳәа уи ауп: «Ацәгъара аан зәңзеңде дқажыны ицо ауағы акғын даңысам.»

Абынкути абғахуци

Абынкуты атла икутәан. Абғахуцы шиенуаз, инатқагылт:

— Мішыбзия, сыйа, ушиңақоу? Сиасны сыйщоз, убжы ан-саҳа, саакыдгылт убаразы, — әхәеит игубзыңза абғахуцы гызмал.

— Итабуп уахъаапәсаз, — әхәеит абынкуты.

Абғахуцы абынкуты иаҳәаз амаҳазшәа қанатцент:

— Иухәо цқыа исахауам, уналбаар тәка, хазхара ҳмей-
цәажәарызы?

— Аңсаатә рзы адғыл ағы анықуара шәртөуп, —
аҳәеит абынкуты.

— Издыруада сара усыңшәозар? — аҳәеит ағырқиаза-
ны абгахуучы.

— Уара уакум, аха зегъ еиңшым.

— Үмшәан, сыхаара, — аҳәеит абгахуучы. — Үажә аакы-
ська ғзакуан өңд түтіт, аринахыс тыңчроуп адунен ағы.
Ағышәигүагы акы иаңырхаганы изықалом. Аки-аки еи-
цәымшәароуп, зегъ еизыразны, еизыхалалны иқазароуп.

— Ишъахууп, сылбаап нас сарғы. Аха зны унаңшишь,
лақуак еибарғуа наауеит, ажәйтә еиңш ақузар, уеимыжәкә
урғон.

Абри шаһаз еиңш, абгахуучы алымҳақуа аарттарын, аты-
хуа аштыарено, ишнатқъарыз наагылт.

— Үшәаны үцарцу?! Аңқара өңд излаңәо ала, зегъы еи-
наалеит, еизыразхеит үмхәази? — өмөршыагала итқаит абын-
куты.

— Үи тюоп, аха иудыруазеи, алакуа макъана ирзымдыр-
уазар азакуан итыңыз? — ахәан, абгахуучы натқъан иңеит.

Аға зшызыз иашъя ида иашъя димоуит

Ә-еишъцәак, ацәгъаҳәара рыбжылан, рыгукуа еизынхеит.
Аишъцәа еиңетиңи, иримаз шаны, хаз-хазы анхара налагеит.

Аиашъеитбы ацәгъаҳәацәа уаанза ус иархәалон: «Үеиха-
бы угұхъаа дагауа ғыумшыаит, егъарааны шәеиңызарғы,
иара дин-аалишт, уара унықуицалашт; акыр шәымазар
изырхаз уара уоуп, ианышәшо зегъы иара ихы иадиңхъа-
лашт. Үиатқыс үиңетиңи унха, уара узы хара иҳалымшара
егъкаларым.»

Аиҳабғы, аитбы ишиархәаз еиңш, ацәгъа иархәауан.
Аишъцәа аицәажәара нақутит, аицәгушра налагеит.

‘Өнак аиашъеңтбы, аңста шәарыңара ҳәа дахынталаз, еак ишьит. Имала изаамгөшәа аниба, иуапа еитыхны аеа инақуршәны ақытах аңхырааңәа аазгоит ҳәа дңеңт. Иахынтаххалак акағы рхы ицәрымшаташазшәа изырбауаз ауаа рұы днеин, иалаңысшәап ҳәа, азәазәала ус реңхәон: «Сынасып үзгән, сыздәнүмхарыз машәырк сыйхт, ах иңа дсымханыңсит, дсыщутқәахыроуп», — ҳәа. Еиха дзыкугуб’уазғы азәи даҳәны дихуамышит. «Уара узкузрыз аус ууит, хара хзыкунуртәозеи, ах иңа моу, ила ушыны худибалар, хаңынхарымз-тен», — рхәон атакс азәазәала зегы.

Аиашъеңтбы иеңиңеихан, иашъеихабы иегы днеин, ант ишреңхәаз еиңш иеихәеит. «Уи еиңш қамлар бзиан, иамукуя уанақушәахгы, схы абаңыстырах’уен, ҳаңътах ҳаңцатахароуп», — иңәан, аиашъеихаб икаруал шәәкъ атыхәтеи интәтәнди ихуда иаахиңын, илабашья ааштихын, иашын днапшытталеит.

Аиашъеңтбы афыңыагы симаны аеа шыны иаҳкаждыз инеит. Аиашъеихабы ауапа кны данааха, аеа еитхуаа икаждын.

Сатанеи Гуашъа

Нартая ашәфык ран Сатанеи Гуашъа лыхъзын, раб — Хныш ихъзын. Нартая раб иеиха ран ахыз лыман, Нартая ракум, егырт ажэларқуагы лара илыххууцан. Убри ақынта Сатанеи Гуашъа Ахыы пъсха пъшза ҳәргыз илыштын.

Сатанеи Гуашъа лъаңаа лхәэтәи иаҳыңданы зықаломызт. Лара азәи лакун, лъаңаа шәфык ықан, иңгәрахатцәкъар, дызларыматәзәеи, лара хшығ бзиа змаз пүхәис хатәран акумзар.

Сатанеи Гуашъа абриақара уааңсыра лыхашаңан, аха уи убри еиңш цеен-жык ҳәа лыкун, зыңда лханытә лшыпакында ашәйртата дағызан. Уи лцәа-лжыс еилпъхаауа, аиуа үзара маңаа адамхаргы ихтны избаз, егъя соуп зхәо хатазаргы, даашанымхарц зықаломызт.

Сатанеи Гуашьа әззәартас, рышхартас, настыңы неи-ааиртаси ғұшахырсыртаси иахъымаз Қубинеи Бзыпъ рыпшахәекүа рөң акун, еиҳарал Қубина апшахәәң. Бзыпъ апшахәә данавалалак, абаң Айсны ашхакуа зегы үбас илырлапон, урт рқынты амшын ихыччалоз алашара ағба кәпдан-цәа еғяфы րыжәфа ркшаны, иахъың рзымдыруа егъарааны иқунархахъан; убри иахъыаны еғъа բбен канъеи амшын ағаф ианъыаны ипъыххай ищахъан. Урт րыпшахәекүа уажәйт амшын ақуараңы ирбакуалоит.

Сатанеи Гуашьа Бзыпъ апшахәә данавалалак, дышиашоу Бзыпъ ахы ахъыттыңа дцион. Уахъынты Қубина ахы ахъыттыңа днеиуан. Қубина апшахәә дшавоу, амшың ағы дқылсуан. Нас даахәні Қубина ахы ахъыттыңа дааниуан. Үстәи даахытцы Бзыпъ апшахәә деңталаваланы агаға дқылсуан.

Сатанеи Гуашьа Айсныңа лхы шлырхаз, Ритца данаалик нахыс ирдериуан. Данцозгыны данааузгыны Ритца тәартас, ңұшшартас илыман. Ритца данааилак, леааилыхыны дынталаны леылкуабалон. Леанеильтілхлак, үбас лашарал ҳәа лхылтуан, амра ашыжымтан ашхакуа зегыны ирыллчаны, агаға зегы арлашон. Уиала ара инхоз ирдериуан Сатанеи Гуашьа Ритца дааины дышқоу, ирласны дшаауа.

Сатанеи Гуашьа егъарааны дхаҳо арт азкуа рпшахәекүа дрывалахъан, мрада-мзада дқаңжо. Егъарааны Қубина ма Бзыпъ дыңғынгыланы ліаңаңа րыматәакуа лығзәзәхъан, илрышхахъан. Егъарааны Нартаса րыхъча Зартыжә мыжда ипъсаҳы еилалхуахъан, дшанханы дышлыхуаңшуа, изгуамтазкуа ираху ицәеимпхъан, дығуа, игу дтасуа, ираху реизцаразы Қубина ма Бзыпъ апшахәә давалахъан.

Цабыргыуп, Сатанеи Гуашьа абас днықуалоит, аха еиҳарал лығоны дықан, дынхон, дынтын. Өйнра дук еиламырхазакуа инықулғон. Шыбыжызы, шыбыжъонзы, ма хулпазызы, уи акы қамтоказуа дтәаны уағы димбацизыт.

Нартаа ашәғык

Анқазны иқан уаа нырҳаракуак,
 Урт ирыштың Нартаа дүкүа хәа.
 Нартаа аңсызуаан. Аңсны инхон,
 Ішреи сахылалеи мыңху еиқаан,
 Азә дубар, азә дұхаштыан,
 Дара зегы анық илхылтызы ракун.
 Дарбанзаалак урт иреиуоу,
 Имышхұлт լарс, ихы иатыргуа,
 Аңсшыразы уи даныштыоу,
 Иреиҳау аңгу атыхуа шиашоу
 Ағада ирха имырқұзакуа,
 Иатсуан ибђа иакымсұзакуа, —
 Урт рұзара убас ипан,
 Рыжәфахыр, рыгучама мыңху ипъеаәан.
 Улаңш рцәүзарын, убас иеніқаан;
 Ренлахәашы ақузар, ссиришәа иқан:
 Рабцъар чапқақуа еилаарцыруа,
 Рфрангь ақәқуа зашәа иқъақьо,
 Рбұакъамыс қамақуа аңша иаанаго ахуң хыртқөо,
 Руапа еиқуатцәқуа лахәашәа ирхагъежыуа,
 Рхылпәрчкүа хәыхәшәа ирхаптыруа,
 Ркумжәы-ркаба еиқуышыча,
 Рыжэла рашықуа өйріа-өйріо,
 Еиңеыжәлон урт еилаарцыруа.
 Нартаа ирыман изааζаз абраа.
 Урт ирыжәлан Елхәызаа.
 Сасрықуа ида зегы раазахъан,
 Рыңғыя-рбзия урт алахун.
 Хыызрацарапа урт анцило азы,
 Маңаа-маңаа еилоу акуалзы,
 Хәа злымкөз, ақәа иамгоз,
 Аибашыраан дара иршәын.
 Нартаа ықан аишыңәа шәғык.
 Урт дрыман ехәшья затәык,
 Хъзыс илыман Гунда-пүшза.
 Рейхабы ихъзын Нарт Сит,

Рейтбы ихъзын Нарт Сасрықуа.
 Сасрықуа дзыхшаз хаҳәуп, рхәонит.
 Ахы дагомызт, аса илаломызт.
 Нартаа рығиқуа мыңху идуун,
 Хаҳә еилышыла урт қатдан,
 Рыкрыфарта еңтхәа игылан,
 Рығцара акузар, итегь еиҳан,
 Аҳаңшыа дукуа уа ирзытсан,
 Урт иренихаз Өзәзамакъат ахъзын.
 Ағы еилыпхаяуа урт иртан,
 Амқуб рынхарта хаҳәла икуршан,
 Иахъагы иғашыом, омашәа ишан
 Урт ирыкуршоу ахаҳәтә гуара,
 Итығеа-тығеа иануп ағыра,
 Иарбан быйшәоу иуадағуп адырра.
 Аиаша иашытан Нартаа енағъ,
 Даҳдұрыхууан ацәгъя иахъиниалак,
 Еигзара изыруамызт дызустзаалак.
 Иналон Нартаа хызырацаара,
 Нхың, Аахың, Кавказ икүн,
 Урт рылаңш енағъ иахъын.
 Ген шыхеи дара ирзеиңшын,
 Бзыңи Қубинеи дара ирзқуан,
 Урт рырхакуа рыраху хәирттан,
 Руахъад, рыхә, руаса анын,
 Имғашыауа рыхтар рыраху ирнын.
 Нартаа ирциымбын ауаа зыргуақ'уаз,
 Рыраху, рмал рыхца изгоз,
 Убри зананаатс иштыхны измаз.
 Нартаа уағышыас абас ирыман:
 Ацәгъя иेы урт цәгъян,
 Абзия иеы урт бзиан,
 Аду дрыкушәар, урт дуун,
 Ахуцы иниар, урт хучын,
 Доусы ирнаало ажәа рәсан.
 Нартаа ирыман араху рацәа:
 Ауахъад, ажә, ацә, ауаса.
 Урт хаз-хазы игуарырх'уан,

Еитакны ирбон, рылаңш рхын,
 Мыңху араху бзия ирбон.
 Нарт Сиң иңа Уахсит,
 Җыдала идын ауахъад;
 Нарттаа аусаса мыңху ирызөлымхан;
 Аусаса ирықутса урт еиланаңәон.
 Айсаса илаңш рхын Нарт Күн,
 Аңәкуа ибалон Қыатауан,
 Ажәкуа гуарих'уан Атлагуца,
 Үрт иңсах'уан Ҳабыгу, Нарғыльоу,
 Ныз, Атлагыңуа, нас Уахсит,
 Сеилыңу, Наузыңь, Нашбатакуа,
 Башныху, Хсаут, Җатрашь,
 Күн, Хмышь, Ҳанашь, Цәңџә...
 Нарттаа анталоз хызырацара,
 Араху рбон излаз жәлара,
 Избан ухәар, Нарттаа рыраху
 Ажәлар зегы алахун.
 Нарттаа ус акун тасс ирымаз:
 Арахуирааңаз шыкусынақьақ,
 Зқы хы рахынты шәкы,
 Абна нңәаху ихың иазкы,
 Абна илартсон еизакы.
 Нарттаа зыкутәоз рымзк рыман,
 Уи рығны ахышәара-тышәара иахъзон,
 Иреиңү ахъя иара алхын,
 Еңқаб-еитбыла еиватәа иқутәон,
 Рханы дтәан Нарт Сиң,
 Ртыхуаны дтәан Нарт Сасрыңуа.
 Нарттаа ирыман аехарпәртә,
 Шә-рашың здырхәалоз аихатәы,
 Шә-махуңак змаз еилартәа.
 Иамжәаңыз Нарттаа рыбла,
 Икамшәаңыз баша рыхча,
 Аха Сасрыңуа ихысшың даеакын,
 Уи ахысшың зынза иқылкаан.
 Сасрыңуа иан лхы иқурғыла,
 Данеихслак атсыс кутабы,

Иан лхы хуцк алмыршәа,
 Икуицқаауан меижъарыда.
 Шәарыцаңәа бзиақуан Нартаа,
 Ианцалак урт бнашәара,
 Иалшомызт ихынхәны напы мацара.
 Асса-мысса рзы хың рқьомызт,
 Аха думпей, бынең рағорыжкуамызт.
 Бағлашала ддымчон Нартаа раҳәшья.
 Нартаа зеикануаз доуцәан.
 Урт зыхдыркөз рацәан:
 Адоуцәа ажәлар ирағацәан,
 Урт ирықулон, еимтәацәан,
 Хатқагы пәхәисгы уағжыыфацәан.
 Адоуцәа ахықулаз атәйла,
 Малгын рахугын еидцала
 Пәхәис-саби еилацала,
 Ихыртәа икарцион мfadула,
 Ргу дырхаарц саби жыла.
 Абартқуа зегбы ирхыркъяны,
 Нартаа адойцәа ндыртәалон.
 Урт ихдыртәоз рыпшашаалон,
 Зыңбысы нахъзоз хындырхәлон,
 Тынч анхара рырталон.
 Абартқуа рзы акумхари,
 Иахъагы, итоушәа урт рыңсы,
 Изахамыштуа Нартаа Аңсны?!

А П С У А Ж Ә А П Қ А Қ У А К

Аңара лашароуп, аңарадара лашыцароуп.
Аңара сасуп, ахшығ апшәымоуп.
Дасу иңсадгыл шыам еиңш ибонит.
Адағыбы — Сызтоу азы зегбы иреиҳандаз! — ахәонит.
Ажәлар рус — ажәлар ирызбароуп.
Ажәлар ирхәо қалоит.
Аеы ңысыр — адәй атынхонит, ауағы дыңсыр — иажәа итынхонит.
Кудры зырмақаруа Амтқыал ауп.
Аңә змамыз иарбағы цәаңуара игон.
Ар ирнымияз дхатса бүбуюуп.
Нұтк аңықа ишуфаанза ауағы дүзенлкааум.
Аешың бааңс иатқыс — ағыза бзина.
Аңәгъараңуп ағыза дахъенліркаауда.
Аңәгъа зымбаш абзина издируам.
Абзиңа уны азы нат.
Агуи агуи еибадыруеит.
Цәа баақ шә-цәак арбаауеит.
Аңсаа бзина ашытахь инықуонит.
Акыр зычхаз акрибейт.
Ахахәгъы уршиңәар, иңжәонит.
Зхы азы ихуартам, азәы изгы дхуартам.
Изоухәо змаҳауда, изтоутәо зқылсуа.
Ақаменпүш ә-өйк имоуп.
Ауағы дұзымдыруазар, дагұумыръян, дагұумырехуан.
Аңсшәен аңсшәен еишшәтоуп.
Ауағ бзина дагууандаз, дагууағандаз.
Ауағ бзина инапаңы уңсыр, ңерам.
Аңсны баагуарас иакуршиоу ченғыкоуп.
Аңсуга ченғыка уағ дахымпәацт.
Аченғыка змоу исас-гушаш қыақызаң наартуп.

Асас дымшуп.
 Асас анасың ишүй.
 Аңсуа жәзатқы имазар, ахыз нара ижөуент, ахш асас изы иңдәх'ент.
 Сасра имцаң сас дизныңгом.
 Уус злам убз алоумдан.
 Абз баәзоуп, наурхәалак ахәонт.
 Ажәа ғынты иүхәар, афғы гонт.
 Ажәа ахы умхәакуа атыхуа узхәом.
 Атла ңашәла иғылоуп, ауағы — тынхала.
 Муа бзина иүмтә ухаһауам.
 Дасу ихәрп иңәа иззаангуоуп.
 Атыбра зңымбыз иңынта иңаант.
 Ә-рык енбашыуан, Ҳабың әлеабуон.
 Ағырхатцара ахықоу анаириагъ қалонт.
 Ашъя ищаша ада иналғылом.
 Азы изанаго аңша иагонт.
 Акуты ашыға ашыапхың иңах'ент.
 Адәнитә рбаң ағнатә рбаң дәылнацион.
 Аира шаш аңсрагы ишент.
 Аңсуа иңсырта иламыс ауп.
 Аңсра, иакүмшәаң аңсра закуу издырам.
 Зіңа дымпьсың утъа диумыртқыуан.
 Мышкы ииуа мышкы дыпсусент.
 Аблен аблен еңәпхашыонт.
 Абзиабара иениңде мчы ықам.
 Абзиабара ахықам, гурҗара ықам.
 Ацха хаауп, аха зегзы ирфом.
 Асы шкуакуоуп, аха ицоун.
 Ала шуеит, аеы ҳәеит.
 Аеы зәөз итиуан, аеыхъча иуамызт.
 Аеы ауағ ишъя алоуп.
 Аеы иззымиааң акуадыр дасуан.
 Аеы нахәаша акуадыр нахәонт.
 Аты аблакуа аинану, аңымшы нахәон.
 Атла иалығрыз — Ҳайлакхана хцеит! — ихәеит.
 Хыккуа алаба қынан дңәүюн.
 Аи лжак ҳак иениңшым.
 Аиҳабы дзыңсоу анудыруа — данықам ауп.

Ахуштаара амца ахъенкумгы апъхара амзааум.

Апъха бзия дығпәроуп, дығпәхароуп.

Заб дымъсыц уаб диумыртәуан.

Пүхэйс лычкун ауарбажә далырбон.

Апъхәыс ала бзия лешишам.

Афымсаг өңц ағны апъсоит.

Уатәтәи акуты аткыс, иахъатәи акутағь.

Апъсы имыху, абза ихыртәага.

Шіханықуа дықамкуа — шиханыхә қартом.

Уара иушыуа анцәа дишшуам.

Бла иабо хы иаңсоуп.

Азыхъ нахъаац иаауеит.

Аңыма анынцәаша тәфала еисуеит.

Алу иаңазгы дықьюан, алыхута иаңазгы дықьюан.

Аңәгъя зхущуа аңәгъя иңылойит.

Аңыма имъсыша аматә азылақуеит.

Ишыдыдуа еиңш акуа ауам.

Зашта утоу иашәа ҳәа.

Абла акузам акыр збауа, агуатәоуп.

Әйк итыңуа шә-әйк ирталонит.

Ачашә идырехуаз ала иамфент.

Аңәуаша зzymдыруаз ихы ყынеит.

Елрытәык амшә анишха, Члоуаа дрышәгушуан.

Ажанаа иикыз икит.

Лабеилаңса уағ дашишует, напенилаңса уағ даазоит.

Латан иузымхәаз бдан иузхәом.

Ухылпә ыршәни ирылоутцар, зегъ асуеит.

Атәгъы мбылуа, акуаңгы зуа.

Азәы игра шудыррзы, уара угра удыруандаз!

Зыңәгъя ухәо ушә дыхгылоуп.

Раңхъа өңэтиз акукуу ңесит.

Лзаа инеиз Мзаагы инеит.

Акуты иалшо — акутағь.

Азы иаанаго апъша иагоит.

Жәкы ахъиршыуа шытәак ацыршуюеит.

Аңгу хумаруан, ахъынаң ңесуан.

Лак иамбо лак иабоит.

Ухатәи збаны збара уца.

Үти сыйти еишшүтоуп.

Ага ишо лак рыцуп.
Изатәоумшо ақәак иқунуп.
Аңғу ахуарта ианызтамла, ашә баауп ахәон.
Үаңхъа икаҳаз уихымыччан.
Аңха зшогыбына алаштысит.
Алашә интахыу — ө-блакы.
Амашәйр ахампал налоуп.
Кааметк қалонт анырхәа, раңхъа ахуац аблана тнах'уан.
Апхалқатсағ иахынтахыу амаа антоит.
Алаф акъаф атахыуп.

И А А З Ы Р М А Ч У А Ж Ә А Р

Ашыкус аамтакуа: ааңын, аңхын, өафратагалан, азын.

Амзакуа: ианвар, февраль, март, апрель, май, инун, инуль, август, сентябр, октиабр, ноңабр, декабр.

Амшқуа: ашәахъа, ағаша, ахаша, аңшьаша, ахуаша, асабша, амчыша.

Ауаа рзанаатқуа: ахұхахутғы, амазағы (ауаста), амагузахғы, (ашьатазағы), атеразы (азағы), акуадырқатағы, аңсызқұғы, ажын, ахын, ахъча, ачарзғы, абұхғы, амашынанықуцағы, артағы, акасаң, ахакым, анңыныр, агроном, атағы, артағы, аусуғы, анхашағы.

Ауаарыкуракуа: асаби, апъшқа, азбаб, атыпъха, аңхәзізба, акупъш, ачкун, артызба, артыс, атакуажә, атахмада, алғажә, атлахәсты.

Агуцхура (ажърацәара): аб, ан, аңха, аңа, аешья, аехәшья, аб иашья (аниашья ду, сашья ду), аб иахәшья (аниахәшья ду, саҳәшья ду), ан лашья (анишья), ан лаҳәшья, аешъаңха, аешъаңхә, аехәшъаңха, аиахәшъаңхә, абду, анду, аңа-иңха, аңа-иңхә, аңха-лпха, аңха-лпхә, атаца, ахунда, анхупъха, ахуа, анхуа, аңаңса, аңхапъса, анпеса, аңпеса..

Ағнатә ңсаатәкуа: акуты, арбағы, акучыш, акуата (акуача), агуагуш (ашәишәи), ақыз, ақуарт, ақуарыл.

Абнатә ңсаатәкуа: ардәйна, архына, ахыш, ахъаж, ауарбажә, ача, ачарыхыш, аты, атларкуку, ашамыхъаж (абжобжык) абағыр, ашишабыч, ахәйнцәраСыш, ачынча, ахәыхә, азыкут, азыцәа, ақураан, алахәа, ажәтцыс, ажәардәйна, ақуараса, ашыха-урба, ашхакаңкаң, ашынаурдын, ақаблыкы.

Ағнатақ тұстәқуа: ағы, ағада, агужы, ағетсыс, аған, алаша, арқудтәсі, ажә, ацә, ажәхъя, ацәтсыс, ажәтсыс, (ажәғыс), аҳыс, ағеша, акъакуа, ала, ахәа, ашыыш, ағымса, ауса, аты, аштәа, аласба, азыс, асыс, акамбашь, аура, абат.

Абнатә құстәқуа: ағба, ағгаду, ағахуучы, аашыыш, абынхәа, ағбалаң, акудьма, амшә, алым, ағыз, ацыб, ашъабста, аб, абиңдә, абаңыма, ажъя, амаамын, аслан, абжъас, ахәйнаң, ацәымсарпыл.

Ашәйрекуа: атәа, аҳа, ажъ, алаҳа, абиа, апъхәаса, абхәа, атама, амаа-хыр, ағызра, абаңдә, араса, акакан, аца, амжәа, амандарина, ахъя, алимон, амыцмың, атыңындра, ахурма, апатырқал.

Аұтратыхуа: ағымшы, арахана, акама, ахусхуа, атыбра, апатырғын, ахул, ақапуста, ақартош, аұлықури (апъш), ақуд, ачыркуа (ағыркуа), апырпыл, ача, абыста, ашырз, ахуз, анаша, ашынка, акарпыш, ақаб (ақабақ), атыща, ацыха.

Ағатәқуа: абыста, ача, ачашә, аилаң, ахачапыр, акуакуар, ахуажә, амғыл, ақуд, ақудыршышы, ахалуа, ақуденліршәшәа, ағыка, ағылтқәтәа (апырпыл ұзына), акуаң, ашыла, ашә, ашәилатта, ашәаза, ашәирфа, артәы, ахш, ахуша, ашша, ачаң, амғыл, ахыртәы, асызбал, ачагулажә, ачархәы, ачаң, ачамчамыта, ачайрып.

Ауағы дызлеиәртәу ахутакуа: ахы, ахуамың, амахашы-ха, ахаңы, алахъ, ағымшыкүа, аблакүа, апъынца, ағы, алымхакүа, ахуда, ахудаңыл, ахуамың, агушты, арпъакүа, агу, агуатәакүа, амгуа, ақъамса, ақъатеикуа, анатпүа, ашъапкүа, анаңәакүа, ашы-цәакүа, атачкүм, анатыргута (анапсыргута), ашъаргута, амахуәа, абђа, ачапан, ашъамхы, аваныза, авара, авакыны, анаңәхың, ача-күа, ашъаргутаң, амышхұлт, алахъ, ахаху, амахуар, ашъа-хуар, ахулымшәа, ақыркы, ахапыңкүа.

Ағны матәқуа: ашъакың, акамод, астол, ақуардә, аскам, арымз, адиуан, акаруат, ацәардбү, асаркүа, архышәашәага, анишәа, аматәахшыыга.

Ачыс матәа: асаан, агублаа, алыхута, амхатә, атәца, афырғын, ачаңуа, абқул, аныга, ачамскул, ақуңыл, асаара, ахмачыр, ахәиз-ба, ачкып.

Ашәт атәкуа: ахарп, акыаң, акаба, акумжәы, ахылп, ахтырп, ахылпъарч, аиқуа, аблуза, акастнум, аимсы, аимаа, амагу, ашыаттаңы, ақалпәд, аилакъ, атқы, акофта, афуфаика, апалта, ауапа, ахамы, амақа.

Амыргакуа: аеага, ажыга, аиха, аигушә, амагана, ачалаа, ахәхәага, ачкарпат (ачларпат), аха, амардуан (акыбыа), аубу, ауардын, ашаха, ацәматәа, аебыга, ачалт, акалат, амтәышә, аолыр, аиаҳәа.

Аңсны ақытакуа: Лзаа, Алаҳазы, Бзыпта, Лыхны, Дәрыпшь, Цырхуа, Блабырхуа, Калдахуара, Жәандәрыпшь, Отхара, Куланырхуа, Мгузырхуа, Аиҳуа, Аацы, Ачандара, Хуап, Гарп, Ағышидәаны, Ысырзха, Ешира, Табал, Даал, Ачамхара, Іышбаپ, Гулрыпшь, Уарча, Азғыбжыа, Атара, Қындып, Тамшь, Кутол, Цыгъарда, Буада, Куачара, Члоу, Отаң, Тхына, Арасазыхь, Гүп, Ткуарчал, Бедиа, Чхуартал, Мыку, Ғыакуаш, Река, Акуасқыа, Баслаху, Аегуара, Гудаа, Окум, Наа.

Аңсны ақалакъкуа: Акуа, Гудоута, Гагра, Очамчыра, Тқуарчал, Гал.

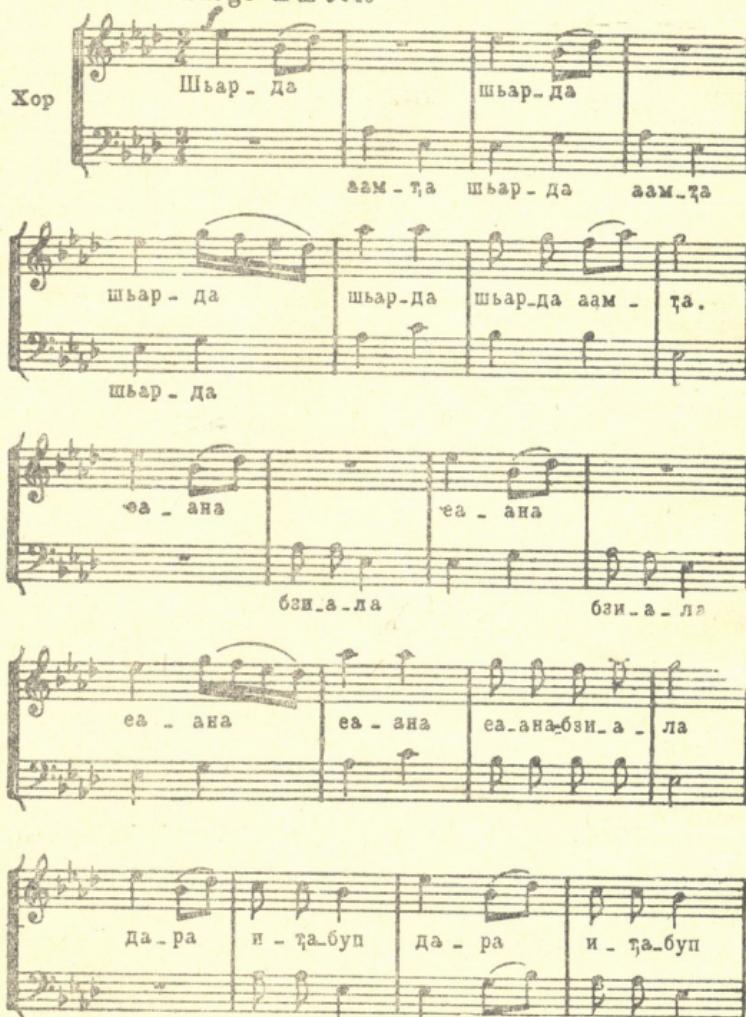
Аңсны азиасқуа: Егры, Окум, Аалзга, Мыку, Дбамшь, Тоумышь, Кудры, Маңара, Қылашәир, Басла, Гумыста, Аацы, Гудоу, Ааңста, Мчышь, Бзып, Ғесоу, Цәкуюра.

Аңхазара хызызкуа: 1 — акы, 2 — әба, 3 — хпя, 4 — ғышба, 5 — хуба, 6 — фба, 7 — бжъба, 8 — ааба, 9 — жәба, 10 — жәаба, 11 — жәенза, 12 — жәафа, 13 — жәаха, 14 — жәипшь, 15 — жәоху, 16 — жәаф, 17 — жәибжь, 18 — жәаа, 19 — зежә, 20 — әажәа, 21 — әажәи акы, 22 — әажәи әба, 23 — әажәи хпя, 24 — әажәи ғышба, 25 — әажәи хуба, 26 — әажәи фба, 27 — әажәи бжъба, 28 — әажәи ааба, 29 — әажәи жәба, 30 — әажәи жәаба, 40 — ғынәажәа, 50 — ғынәажәи жәаба, 60 — хынәажәа, 70 — хынәажәи жәаба, 80 — ғышынәажәа, 90 — ғышынәажәи жәаба, 100 — шәкы, 200 — ғышә, 300 — хышә, 400 — ғышышә, 500 — хүшә, 600 — ғышә, 700 — бжъшәы, 800 — аашәы, 900 — жәшәы, 1000 — зкыы, 1128 — зкыи шәи әажәи ааба.

.Шъарда аам̄та

Largo м м ♩:40

Хор

Шъар-да
шъар-да
аам̄-та
шъар-да
шъар-да
шъар-да аам̄-та.
шъар-да

еа-ана
еа-ана
бзи-ла
еа-ана
еа-ана
еа-ана бзи-ла

да-ра
и-та-буп
да-ра
и-та-буп

Шъарда аамта!
Шъарда аамта!
Шъарда, шъарда,
Шъарда аамта!

Җаана бзиала!
Җаана бзиала!
Җаана, Җаана,
Җаана бзиала!

Даара итабуп!
Даара итабуп!
Даара, даара,
Даара итабуп!

АХКУА

Анбан	3—67	Аңсуа культура ашарыңыз	87
Алыкъса Цыонуа—Ашәкуй- хъафзәа хүчкүа шәахъ!	68	Баграт Шынкуба— Аңырлын	89
Дмитри Гулиа — „Ахы, сы- шәкү, уеншамхан...”	69	Иван Папаскыр—Темыр (Ароман ақынта)	95
Ахшығи, атареи, амчи	69	Иван Тарба—Аңсуа қама	97
Хоңъан ду	70	Гъаргъ Гублиа— Бысыңышыз	98
Сыңсадгыл	71	Нели Тарпъха—Ишәбзиуу уратагалан	99
Андрей Чочуа — Алашән аңыркы	72	Москва	100
Гъаргъ Чачба—Уарада	73	Аңсуа жәлар рәсәйиц хәамтакуа	
Самсон Чанба — Сейдых (Ажәбжью ақынта)	74	Аидгылара амч	102
Иуа Коңония — Ашәарыцаф ашъха	76	Фыңца аңызыцә	103
Леуарса Күтниа — Аңсны	78	Абынкути абагуучи	103
Гагра	78	Аеа шызыз иашья ида иашья димоуит	104
Миха Лакрба — Асас	80	Сатанеи Гуашья	105
Къаазым Агумаса — Ашәткүа рықалакъ	83	Нартая ашәфык	107
Алыкъса Лашәрия— „Даниуа, зегъ иенигүрбюйт аудафы“	85	Аңсуа жәаңқакуак	111
„Ex, нараби, апъстазара“	85	Иаазырмачу ажәар	115

Аредактор Нели Тарпъха

Асахъатыратә редактор П. Цқвитариа

Атехредактор М. Хахмигери

Атакзыңхыкуу акорректор В. Ақапба

Акорректор В. Коңония

Аус адул. ирытоуп 1.VI.1971 ш. Акынъ, анапы атаафун 22.II.1972 ш. 7,5 кыңырхъ
бывыц ыкоуп. Атыжырате хыпхъх. бывыц 5,94. Атипогр. қыаад № 2, аоф. 70x90^{1/16}.
Азакас № 658. Атираж 1000. Аху 19 кап.

Ашәкутажырта «Алашара», Акуя, Ленин иул., № 9.

Қырт. ССР Аминистрция Рсовет акынъхъ азы Ахынтыкомитет
аполиграфиате алгылуха Хада Акынъ атиполиграфия № 7, В. И. Ленин
хыз зхыу, Акуя, Ленин иул.. № 6,

48 4/20

Ախ 19 կան.